

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

#mikrojesle

Analytický materiál ověření zájmu a možností zavedení tzv. garance místa v předškolních zařízeních pro děti od jednoho roku věku a od dvou let věku výše

Ministerstvo práce a sociálních věcí

V rámci projektu „Podpora implementace služby péče o děti od šesti měsíců do čtyř let v tzv. mikrojeslích a pilotní ověření služby“, reg. č. CZ.03.1.51/0.0/15_009/0000858 financovaného z Operačního programu Zaměstnanost a státního rozpočtu

Praha, 2020

Obsah

Seznam použitých zkratk a pojmů	5
Úvod	6
1 Vzdělávání a péče v raném dětství v České republice	8
1.1 Nabízené služby vzdělávání a péče v raném věku	8
1.1.1 Mateřské školy	8
1.1.2 Dětské skupiny	9
1.1.3 Mikrojesle	10
1.1.4 „Péčové“ živnosti	10
1.1.5 Služby v šedé ekonomice	11
1.1.6 Shrnutí	11
1.2 Garance místa v MŠ pro čtyř, tří a dvouleté děti – vývoj a současnost	12
1.3 Postoje rodin ke vzdělávání a péči v raném věku v České republice.....	14
1.3.1 České matky a trh práce	14
1.3.2 Mýty a realita péče o děti v raném věku	16
1.3.3 Zájem o předškolní zařízení u rodin s dětmi mladších 3 let.....	17
2 Vzdělávání a péče v raném věku a dopady na společnost.....	19
2.1 Trh práce	19
2.1.1 Gender employment gap.....	20
2.1.2 Dopady na pracovní trh na úrovni státu	21
2.2 Chudoba a inkluze.....	21
2.3 Zdraví, kriminalita a další dopady	22
3 Vzdělávání a péče v raném věku v Evropě	23
3.1 Organizace vzdělávání a péče v raném věku napříč Evropou	23
3.1.1 Systém jednotné a rozdělené péče.....	23
3.1.2 Institucionální péče a domácí poskytovatelé	24
3.1.3 Rodičovská dovolená	24
3.1.4 Garance umístění.....	25
3.2 Evropská politika pro vzdělávání a péči v raném věku.....	27
4 Vzdělávání a péče v raném věku v jednotlivých státech se zavedenou garancí od 1 roku věku.....	30
4.1 Finsko	30
4.1.1 Základní charakteristiky systému.....	30

4.1.2	Zajištění kvality vzdělávání a péče	31
4.1.3	Finanční podpora	32
4.2	Švédsko	33
4.2.1	Základní charakteristiky systému	33
4.2.2	Zajištění kvality	35
4.2.3	Finanční podpora	35
4.3	Norsko	36
4.3.1	Základní charakteristiky systému	36
4.3.2	Zajištění kvality	37
4.3.3	Finanční podpora	37
4.4	Dánsko	38
4.4.1	Základní charakteristiky systému	38
4.4.2	Zajištění kvality	39
4.4.3	Finanční podpora	40
4.5	Estonsko	40
4.5.1	Základní charakteristiky systému	41
4.5.2	Zajištění kvality	41
4.5.3	Finanční podpora	41
4.6	Lotyšsko	42
4.6.1	Základní charakteristiky systému	42
4.6.2	Zajištění kvality	43
4.6.3	Finanční podpora	44
4.7	Německo	44
4.7.1	Základní charakteristiky systému	45
4.7.2	Zajištění kvality	46
4.7.3	Finanční podpora	47
4.8	Slovinsko	48
4.8.1	Základní charakteristiky systému	48
4.8.2	Zajištění kvality	49
4.8.3	Finanční podpora	49
5	Možnosti implementace garance místa v předškolních zařízeních pro děti od 1 roku věku v České republice	50
5.1	Situace v České republice a v zemích se zavedenou garancí – srovnání	50

5.2	Inspirativní modely ze zahraničí.....	51
5.3	Současný potenciál v ČR pro úspěšné zavedení garance	51
5.4	Limity pro úspěšné zavedení garance v ČR.....	53
5.5	Možnosti zavedení garance – diskuse.....	54
6	Závěr	56
7	Použité zdroje.....	57

Seznam použitých zkratek a pojmů

ČR – Česká republika

ČSÚ – Český statistický úřad

ČŠI – Česká školní inspekce

DKK – dánská koruna

DS – dětská skupina

ECB – Evropská centrální banka

ESF – Evropský sociální fond

EU – Evropská unie

EUR – euro

MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠ – mateřská škola

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

NDR – Německá demokratická republika

NSR – Německá spolková republika

NOK – norská koruna

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OPZ – Operační program Zaměstnanost

PK – profesní kvalifikace

SEK – švédská koruna

USA – Spojené státy americké

Úvod

Vzdělávání a péče v raném věku je již dlouhou dobu v popředí zájmu evropské politiky i národních vlád, protože je čím dál více uznáváno jako nástroj pro nastartování procesu celoživotního učení jednotlivce.¹ Mimo to je jeho dostupnost a kvalita zásadní pro úspěšné sladění rodinného a pracovního života rodičů malých dětí. Již v roce 2002 byly na zasedání Evropské rady v Barceloně nastaveny tzv. „barcelonské cíle“,² které zavázaly členské státy EU k vytvoření podmínek pro odstranění překážek, kterým čelí ženy na trhu práce, konkrétně v souvislosti s dostupností služeb péče o děti předškolního věku. Do roku 2010 tak měly být státy schopny poskytnout umístění v zařízení péče o děti 90 % dětí starších 3 let a 33 % dětí mladších 3 let. V České republice se tohoto cíle nepodařilo dosáhnout a dle zprávy o plnění těchto cílů³ z roku 2018 jsme mezi zeměmi, kde je nejnižší podíl dětí mladších 3 let v předškolních zařízeních.

Tato analýza se zaměřuje právě na věkovou skupinu dětí mladších tří let. Tříleté děti a starší v České republice již určitou míru garance umístění v předškolním zařízení mají, platí tu dle školského zákona přednostní přijímání dětí od tří let věku.⁴ Také plnění uvedených barcelonských cílů je v této věkové skupině o poznání lepší – v roce 2016 navštěvovalo předškolní zařízení 81 % dětí od tří let věku do zahájení povinné školní docházky.⁵ My se v tomto textu chceme zaměřit na to, jaké možnosti zde jsou pro rodiče dětí již od jednoho roku věku a za pomoci inspirace ze zahraničí identifikovat, v čem by bylo vhodné systém služeb pro nejmenší děti změnit, aby každá rodina, která potřebuje umístit dítě již v jednom roce nebo ve dvou letech věku do předškolního zařízení, na toto umístění měla právo, aby mohla lépe sladit svůj rodinný a pracovní život.

V české společnosti stále přetrvává trend využívat zařízení kolektivní péče o děti až od 3 let věku, nicméně v posledních dvou dekádách je vidět pozvolný nárůst zájmu o služby i pro děti mladší, a to mimo jiné v souvislosti s možností flexibilního čerpání rodičovského příspěvku.⁶ Dle zkušeností ze zahraničí lze předpokládat, že tato poptávka bude nadále narůstat, a proto považujeme za vhodné se tématem garance umístění v předškolním zařízení již od jednoho roku a dvou let věku zabývat, aby tato zařízení zvládla narůstající zájem postupně uspokojovat. Dostupnost kvalitních služeb péče a vzdělávání pro nejmladší děti je důležitá z celé řady důvodů. Kromě sladění rodinného a pracovního života a podpory účasti žen-matek na trhu práce je tu již zmíněné nastartování procesu celoživotního učení. Jak také v analýze ukážeme, výzkumy⁷ dokazují, že účast na předškolním vzdělávání je velice přínosná zejména pro děti z marginalizovaných

1 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/topics/early-childhood-education-and-care_en.

2 Podrobnější informace k „barcelonským cílům“ lze najít např. v tiskové zprávě Evropské komise zde https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/cs/IP_13_495.

3 ZPRÁVA KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ o rozvoji zařízení péče o děti pro malé děti s cílem posílit zapojení žen na trhu práce, rovnováhu mezi pracovním a soukromým životem rodičů a udržitelný růst podporující začlenění v Evropě („barcelonské cíle“), dostupné online <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/CS/COM-2018-273-F1-CS-MAIN-PART-1.PDF>.

4 Zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), § 34.

5 ZPRÁVA KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ o rozvoji zařízení péče o děti pro malé děti s cílem posílit zapojení žen na trhu práce, rovnováhu mezi pracovním a soukromým životem rodičů a udržitelný růst podporující začlenění v Evropě („barcelonské cíle“).

6 Zpráva o rodině, 2017.

7 Viz kapitola 3.2 a 3.3.

a sociálně znevýhodněných skupin obyvatelstva, protože zvyšuje jejich šanci na lepší vzdělání a začlenění se do společnosti.

Cílem analýzy je tedy zjistit, jaké jsou možnosti a limity zavedení tzv. garance umístění v předškolních zařízeních pro děti od jednoho roku a od dvou let výše a identifikovat témata, na která je třeba se v oblasti reformy zaměřit, aby tento nárok mohl být reálně naplňován. Nejprve proto zmapujeme situaci v oblasti služeb péče a vzdělávání dětí v raném věku v České republice, a to nejen ve smyslu popisu jednotlivých služeb, ale i z hlediska postojů ve společnosti, trhu práce a zájmu rodin o kolektivní zařízení pro nejmenší děti. Dále se budeme podrobněji věnovat zmíněným přínosům vzdělávání a péče v raném věku. Důležitým aspektem je pro nás také evropský kontext – jaké systémy péče o nejmenší děti napříč Evropou fungují a kam se řadí Česká republika. Následuje podrobná analýza systémů ve státech, kde již garance od jednoho roku věku funguje. Na základě zjištěných zkušeností ze zahraničí pak v závěru představíme možnosti implementace garance v České republice.

1 Vzdělávání a péče v raném dětství v České republice

Pro efektivní návrh opatření vedoucího k situaci, kdy každá rodina s jednoletým či dvouletým dítětem bude mít nárok na umístění do zařízení péče o děti předškolního věku, je třeba se nejprve seznámit se stávající situací v České republice. V této kapitole proto stručně představíme jednotlivé služby péče o děti do zahájení povinné školní docházky, které u nás v současnosti existují. Dále se budeme věnovat tématu zavádění garance místa v mateřských školách pro tříleté a dvouleté děti, následně popíšeme mýty, které v České republice panují ohledně kolektivní péče pro děti do tří let, a posledním tématem bude motivace matek k návratu na trh práce.

1.1 Nabízené služby vzdělávání a péče v raném věku

Mluvíme-li o službách vzdělávání a péče v raném dětství v České republice, dostáváme se na pole působnosti hned tří resortů, a to Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“), Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“) a také Ministerstva průmyslu a obchodu (dále jen „MPO“). Jednotlivé služby se tak liší v řadě kritérií, mimo jiné jsou určeny i pro různé věkové skupiny dětí. Abychom měli povědomí o tom, jaká je současná nabídka služeb a na které věkové skupiny jsou zaměřeny, představíme nyní jejich stručný přehled, přičemž se zaměříme na charakteristiky podstatné pro úpravu garance místa pro děti od jednoho roku – tedy na to, od kolika let mohou děti dané zařízení navštěvovat, zda v něm již nějaká garance přijetí platí a jaká je místní a finanční dostupnost služby.

1.1.1 Mateřské školy

Mateřské školy a lesní mateřské školy jsou vzdělávací zařízení, jejichž činnost upravuje především školský zákon,⁸ ale i další předpisy.⁹ Od roku 2005 je právě školským zákonem stanoveno, že mateřské školy mohou přijímat děti již od dvou let věku. V roce 2019/2020 tvořily děti mladší tří let 11,7 % z celkového počtu dětí v MŠ.¹⁰ Novela školského zákona č. 178/2016 Sb. stanovuje tzv. přednostní přijímání čtyřletých dětí od roku 2017 a tříletých od roku 2018, dítě mladší tří let nemá na přijetí dle zákona právní nárok. Novela zákona původně plánovala rozšíření této garance i na dvouleté děti, a to od roku 2020, nicméně toto ustanovení bylo v červenci roku 2018 poslaneckým návrhem zrušeno, viz následující kapitola. Situace je tedy v současné době taková, že dvouleté dítě je k předškolnímu vzdělávání v MŠ přijato pouze v případech, je-li pro něj volná kapacita, a to i tehdy, když v průběhu daného školního roku, třeba i záhy po jeho zahájení, dosáhne věku tří let. To znamená komplikaci pro řadu českých matek, které velice často plánují nastoupit zpět do zaměstnání právě ve třech letech věku svého potomka. Pokud není volná kapacita v jejich „spádové“ MŠ, nezbývá pak než dojíždět do jiné vzdálenější, kde volná místa jsou, nebo hledat jiný typ zařízení předškolní péče o děti. Mimo to od zavedení flexibilního čerpání rodičovského příspěvku stále přibývá rodin, které ho vyčerpají do

8 Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

9 Např. zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, pro MŠ je pak specificky vydaná vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání.

10 Statistická ročenka školství 2019/2020 – výkonové ukazatele. <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>.

dvou let věku dítěte – např. v roce 2015 ukončilo pobírání rodičovského příspěvku do 2 let věku dítěte 16 200 rodin, tj. 15,4 % rodin, v roce 2016 už to bylo 21 800 rodin, tedy 19,4 % rodin.¹¹

Jak můžeme vidět v následující tabulce, děti mladší tří let tvoří nemalou část dětí nově zapisovaných do MŠ – jde setrvale téměř o 40 % celkového počtu žádostí a ve výsledku je tvoří děti mladší tří let kolem 33 % zapsaných dětí.

Tabulka č. 1 Počty žádostí o přijetí do MŠ a podíl dětí mladších 3 let

Školní rok	Počet žádostí	Z toho dětí mladších 3 let	Zapsaných	Z toho dětí mladších 3 let
2017/2018	148 593	58 400 (39,3 %)	103 290	34 694 (33,6 %)
2018/2019	150 963	58 676 (38,9 %)	103 181	34 677 (33,6 %)
2019/2020	153 931	58 322 (37,9 %)	103 406	33 317 (32,2 %)

1.1.2 Dětské skupiny

Další možností péče o děti předškolního věku jsou dětské skupiny, které spadají do gesce MPSV. Jejich činnost vymezuje zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů. Tato služba je určena pro děti od 1 roku věku až do zahájení povinné školní docházky. Nabízí se tedy jako alternativa k mateřským školám pro rodiny, jejichž děti nebyly z kapacitních důvodů přijaty k předškolnímu vzdělávání, nebo ty, kde se rodič chce nebo musí vrátit do zaměstnání ještě dříve, než ve dvou letech věku dítěte (protože mateřské školy přijímají děti nejdříve od dvou let). Problémem zde ovšem může být místní i finanční dostupnost a také kapacita zařízení. Výhodou dětských skupin ovšem je, že fungují flexibilněji, využívají tzv. sdílená místa a zpravidla přijímají dle svých možností děti v průběhu celého školního roku, mohou tedy do určité míry vyjít vstříc například těm rodičům, kteří mají možnost pracovat alespoň na částečný úvazek. Přednostní přijímání dětí určitého věku, jak jsme ho popsali u MŠ, pro dětské skupiny neplatí. Dětské skupiny jsou velice žádanou službou, o čemž svědčí stále rostoucí zájem o ně a neustálé přibývání nových skupin. Zákon o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině vešel v platnost v roce 2014. Za pouhé tři roky do srpna 2017 již bylo v evidováno celkem 406 dětských skupin¹² a k 21. srpnu 2020, tedy o další tři roky později, se jejich počet vyšplhal na 1 180 s kapacitou 15 531 míst.¹³ Počet dětí, které je reálně navštěvují, je ovšem ještě vyšší díky sdíleným místům.¹⁴ Vývoj kapacit dětských skupin dle let ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 2 Vývoj počtu kapacit dětských skupin (včetně zrušených oprávnění)

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (k 21.8.)
Kapacita míst pro děti	854	3 473	6 843	12 021	14 032	15 531 ¹⁵

11 MPSV, Oddělení statistiky a centr. reportingu.

12 Palonciová, J. 2017. Profesionální kvalifikace Chůva pro děti do zahájení povinné školní docházky, Chůva pro dětské koutky, s. 16.

13 Zdroj: interní dokumenty projektu MPSV Implementace dětských skupin.

14 Aktuální počet DS i s jejich kapacitou lze nalézt v jejich online evidenci zde: <http://evidence.mpsv.cz/eEDS/index.php>.

15 K datu 21.8.2020 bylo aktuálně zapsáno 1180 DS, z toho s platným oprávněním 1113.

Dětské skupiny také velmi efektivně čerpaly a čerpají finance z Evropského sociálního fondu. Od roku 2016 do roku 2020 vyčerpaly 2,9 miliardy Kč, přičemž právní akty k daným výzvam¹⁶ jsou uzavřeny dokonce na částku 6 308 908 000 Kč.¹⁷

1.1.3 Mikrojesle

Tato nová služba, určená pro děti již od 6 měsíců až do 4 let věku, je také v působnosti MPSV a v současné době je pilotně ověřována v rámci projektu „Podpora implementace služby péče o děti od šesti měsíců do čtyř let v tzv. mikrojeslích a pilotní ověření služby“ (dále jen „projekt Mikrojesle“), který je financován prostřednictvím Evropského sociálního fondu (dále jen „ESF“), konkrétně Operačního programu Zaměstnanost (dále jen „OPZ“). Jde o službu rodinného charakteru, kde jsou v kolektivu maximálně 4 děti na jednu pečující osobu, což umožňuje reagovat na individuální potřeby dětí. V rámci výzev č. 126 a č. 127 OPZ vzniklo v České republice 72 mikrojeslí ve 13 krajích. V roce 2019 byly vyhlášeny nové výzvy č. 69 a č. 70, které podpořily 98 projektů a díky nim vzniklo také 37 nových zařízení.¹⁸ Podobně jako v dětských skupinách, ani zde není žádná garance přijetí pro určitou věkovou skupinu, nicméně i tady platí vysoká flexibilita služby díky sdíleným místům a přijímání dětí během celého roku.

1.1.4 „Péčové“ živnosti

V živnostenském zákoně¹⁹ najdeme dva obory volné živnosti a jednu živnost vázanou, které se uplatňují na poli práce s dětmi předškolního věku. Obor volné živnosti „Mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti“, se týká výhradně dětí starších tří let, a proto není pro účely tohoto textu relevantní a nebudeme se mu dále věnovat. Do volné živnosti patří také obor „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“, kde je mezi jeho popsanou náplní „individuální péče o osoby, zejména o děti nad tři roky věku v rodinách, příležitostné krátkodobé hlídání dětí (včetně dětí do tří let věku)“.²⁰ Protože jde o obor volné živnosti, tak osoba bez jakékoli kvalifikace k péči o děti mladší tří let může krátkodobě tuto péči poskytovat, přičemž pojem „krátkodobě“ není nijak blíže vymezen, a jde jen o domluvu mezi rodiči a poskytovatelem služby. Nejdůležitější je pro nás ovšem vázaná živnost „Péče o děti do tří let věku v denním režimu“, která se ze své podstaty týká péče o děti raného věku. Tato služba není nijak podporována z veřejných prostředků, a tak rodiče hradí veškeré náklady za péči o dítě. Vzniká tu tak problém zejména s finanční dostupností, pro mnoho rodin jde o nedosažitelnou variantu péče o dítě, protože návrat do zaměstnání při vysokých nákladech za péči o dítě se jim nevyplatí. Dalším problémem je zde absence kontroly kvality služeb, zejména není stanoven počet pečujících osob na počet dětí ani není nijak regulována náplň činnosti v těchto zařízeních. Kontrole podléhají pouze hygienické požadavky.

16 Výzvy 035 a 036 OPZ.

17 www.esfcr.cz.

18 <https://mikrojesle.mpsv.cz/index.php/financni-podpora-z-esf/>.

19 Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

20 Příloha č. 4 nařízení vlády č. 278/2008 Sb., o obsahových náplních jednotlivých živností.

1.1.5 Služby v šedé ekonomice

Nemůžeme nezmínit také služby poskytované v šedé ekonomice, které jsou v našem prostředí hojně poskytovány. Jedná se o poměrně rozšířený fenomén, který konkuruje oficiálně poskytovaným službám, jež se řídí nastavenými pravidly. Výhodou pro rodiče je cena, která je nižší než u formálních poskytovatelů, na druhou stranu nemají žádnou záruku kvality, protože zde z podstaty věci není žádná stanovená kvalifikace, služby jsou většinou vyhledávány na základě osobního doporučení a poskytovány nelegálně. Práce v tomto režimu je ve výsledku nevýhodná i pro samotné pečující osoby, například z důvodu absence započtení odpracovaných let do důchodového zabezpečení.

1.1.6 Shrnutí

Uvažujeme-li o možnosti garance místa pro děti od jednoho roku, připadají zatím v úvahu dva typy služeb, které jsou veřejnoprávně kontrolovány, a to dětské skupiny a mikrojesle, které již s touto cílovou skupinou pracují. Mateřské školy v současnosti přijímají děti nejdříve ve dvou letech věku a u živností by bylo nutné zvažovat nějakou formu veřejné podpory, která by zajistila finanční dostupnost pro většinu rodin, a zároveň zavedení legislativních úprav pro zajištění náležitě kvality služeb. Konkrétní návrhy opatření, jak změnit systém péče o děti v raném věku, aby byl dostupný a místa pro děti od jednoho roku byla garantována, budou předmětem našeho dalšího zkoumání.

Na závěr této podkapitoly přidáváme ještě tabulku, která stručně shrnuje základní rozdělení současné nabídky služeb pro rodiny s dětmi předškolního věku.

Tabulka č.3 Služby péče o děti do zahájení povinné školní docházky v ČR

	MŠ	DS	mikrojesle	živnosti
Gesce	MŠMT	MPSV	MPSV	MPO
Legislativní ukotvení	Školský zákon, Zákon o ped. pracovnících ad.	Zákon o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině	Pilotní ověření v rámci ESF s cílem navrhnout legislativní ukotvení	Živnostenský zákon
Počet dětí na pečující osobu	24 dětí na 1 pedagoga (na výjimku možno navýšit až na 28), s překryvem úvazku druhého 2,5 hodiny denně	Ve skupině do 6 dětí 1 pečující osoba, ve skupině 7 až 24 dětí jsou 2 až 3 pečující osoby dle věku, vždy je třeba vzít v úvahu věk dítěte	4 děti na 1 osobu	Není stanoveno
Věk dětí	2–7 let	1–7 let	6 měsíců – 4 roky	Není omezeno ²¹

21 Týká se obou popsanych živností, tedy „Péče o děti do tří let věku v denním režimu“, kde je omezení horní hranicí tři let, i „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“, kde je naopak primárně hlídání dětí starších tří let, ale omezeně i mladších.

Garance místa	Od 3 let věku	-	-	-
---------------	---------------	---	---	---

1.2 Garance místa v MŠ pro čtyř, tří a dvouleté děti – vývoj a současnost

Jak již bylo zmíněno v předchozím textu, platí v současné době garance umístění dítěte pouze v mateřských školách. Můžeme zde přitom rozlišit několik úrovní:

- povinné předškolní vzdělávání v posledním roce před zahájením povinné školní docházky na základní škole,
- přednostní přijímání dětí ve věku 4 let od roku 2017,
- přednostní přijímání dětí ve věku 3 let od roku 2018,
- původně plánované přednostního přijímání dětí ve věku 2 let od roku 2020 bylo novelou školského zákona v srpnu 2018 zrušeno.

V současné době je však situace s kapacitami MŠ regionálně stále nevyrovnaná – v některých oblastech jsou bez potíží přijímány i děti mladší tří let, v jiných jsou mateřské školy nedostupné pro tříleté i starší. Ačkoli je totiž zavedeno právo na přednostní přijetí, je ředitel MŠ omezen kapacitou, která je u daného zařízení vedena v Rejstříku škol a školských zařízení (hojně je využívána možnost výjimečného navýšení počtu dětí ve třídě nad 24, ve školním roce 2018/2019 bylo ve třídách s 25 a více dětmi umístěno 50 % všech dětí vzdělávaných v mateřských školách²²). Přednost mají vždy nejprve děti, pro něž je docházka do MŠ již povinná, pak jsou na řadě čtyřletí a teprve potom tříletí. MPSV zveřejnilo Analýzu dostupnosti zařízení péče o děti předškolního věku, kde se mimo jiné dozvídáme, že v České republice žije více než 70 000 dětí ve věku do tří let, které rodiče chtějí umístit do zařízení péče o děti. Mateřské školy přitom zajišťují 64 % kapacity, dětské skupiny 16 %.²³ Pro 20 % těchto dětí se tedy kapacit momentálně nedostává.

Po odsouhlasení novely školského zákona, v níž se původně počítalo s přednostním přijímáním dvouletých dětí od roku 2020, se strhla diskuse mezi profesionály, rodiči i širokou veřejností o tom, jestli jde o správné rozhodnutí. Odpůrci novely tvrdili, že dvouleté děti nejsou pro docházku do MŠ dost zralé, že „odtržení“ od matky v tomto věku jim může uškodit. Dále se argumentovalo tím, že takto malé děti potřebují jiný druh péče než děti starší tří let.²⁴ Tématem samozřejmě byla i kapacita stávajících zařízení, provozní možnosti

²² „Z hlediska počtu dětí ve třídách přetrvává negativní trend, na který ČŠI poukazovala již v předchozích výročních zprávách. Téměř 50 % zapsaných dětí bylo vzděláváno ve třídách, ve kterých byl na podkladě výjimky počet dětí navýšen na 25–26 dětí (27,4 % dětí), do maximálního počtu 27–28 bylo zapsáno dalších 22,7 % dětí. Ze statistických údajů je v těchto třídách zřejmé i začleňování dětí s odlišným mateřským jazykem, dětí od dvou do tří let věku a dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Nepříznivý vývoj nezohledňuje současné potřeby, zejména podmínky pro zajištění individualizace vzdělávání. Dle poznatků z hospitačních činností ČŠI mají v mnohých případech tyto okolnosti významný negativní dopad na kvalitu poskytovaného vzdělávání.“ – zdroj ČŠI, 2019. Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy v roce 2018/2019. Dostupné online: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el_publicace/V%c3%bdro%c4%8dn%c3%ad%20zpr%c3%a1vy/VZ-CSI-2018-2019.pdf.

²³ MPSV, 2019. Analýza dostupnosti zařízení péče o děti předškolního věku se zaměřením na mateřské školy a dětské skupiny.

²⁴ Veliký ohlas i v médiích například zaznamenala petice „Dvouleté dítě do školky nepatří“, jejímž autorem je pedagog Marek Herman, a kterou podpořila i pedagogická komora: <https://e-petice.cz/petitions/pani-ministryne-dvoulete-deti-do-skolky-nepatri-.html>, <https://www.pedagogicka-komora.cz/2018/02/pedagogicka-komora-podporuje-petici.html>.

zavedení změn, ale také možnosti personálního zabezpečení.²⁵ V souvislosti s novelou školského zákona a nárokem na přijímání k předškolnímu vzdělávání pro děti již od 2 let věku připravilo MŠMT novelu vyhlášky o předškolním vzdělávání, která zahrnovala souběžnou činnost nepedagogického pracovníka ve třídách, kde budou vzdělávány 4 a více dětí mladších 3 let. Toto opatření mělo vstoupit v účinnost od 1. září 2020. Pro usnadnění přijímání dvouletých dětí před účinností této vyhlášky nabídlo MŠMT školám možnost využití tzv. „šablon“, v rámci kterých bylo možné požádat o dotaci z Operačního programu Výzkum, vývoj, vzdělávání na vytvoření nových pracovních míst, která by mohla zajistit potřebnou péči pro menší děti – šlo zejména o pozici „chůvy“ či asistenta pedagoga. Dle zjištění České školní inspekce (dále jen „ČŠI“) toto opatření účinně pomáhá zlepšit podmínky pro vzdělávání dětí v mateřských školách. Zmíněná vyhláška byla v červenci 2020 zrušena, argumentem byly především náklady na mzdové prostředky nepedagogických pracovníků, jejichž zaměstnání již není zákonnou povinností, zůstává možnost čerpat na tyto mzdové náklady finanční prostředky z výše zmíněného operačního programu EU.

Samozřejmě zde byly i hlasy podporující zavedení přednostního přijímání dvouletých dětí, a to i z řady odborníků. Argumenty pro otevírání zařízení předškolní péče i mladším dětem vyjádřili například autoři publikace *Péče o nejmenší, boření mýtů* (Hašková, Saxonberg, Mudrák, 2012), kteří mluví o tom, že hranice tří let je dána spíše historicky a kulturně, nikoli biologicky, a že je potřeba nastavovat systém zejména dle potřeb rodin a zahrnout do něj zařízení, která pracují s dětmi komplexně, humanisticky a nikoli medicínsky. Mimo to v provedeném šetření projektu *Nové formy denní péče o děti*²⁶ se i poskytovatelé služeb vyslovili tak, že pokud by byl zajištěn dostatečný počet personálu, není problém mladší děti do MŠ zařazovat, naopak to může být prospěšné pro dětský kolektiv, kde se od sebe děti navzájem učí. Překážkou však nadále zůstává kapacita mateřských škol, která je regionálně mnohdy nedostupná i pro děti tří nebo dokonce čtyřleté.²⁷ Dalším argumentem může být také fakt, že ve většině evropských zemí je běžné, že děti nastupují do zařízení kolektivní péče dříve než ve dvou letech – viz kapitola 5.

Tím, že se přednostní přijímání dvouletých dětí do MŠ zrušilo, se tedy nevyřešil problém mnoha českých rodin, které by preferovaly dřívější návrat do zaměstnání než ve třech letech věku dítěte. Navíc víme, že stávající kapacita MŠ je stále nedostatečná, protože v roce 2019/2020 bylo zamítnuto 35 197 žádostí o přijetí do MŠ z celkového počtu 153 931.²⁸ I když je běžnou praxí, že rodiče podávají přihlášku do více mateřských škol najednou, stále je zřejmé, že míst je nedostatek. Počet dětí mladších tří let, které navštěvují MŠ i bez přednostního přijímání, se postupně zvyšuje. S flexibilním čerpáním rodičovského příspěvku navíc roste zájem ze strany rodin o umístění i mladších dětí do zařízení předškolní péče. Na tuto situaci reaguje MPSV nabídkou uvedených služeb mikrojeslí a dětských skupin, které jsou určeny i pro mladší děti zaměstnaných rodičů. Tyto typy služeb jsou, jak bylo popsáno, v mnoha ohledech flexibilní, zaměřují se zejména na péči a výchovu a svým individuálnější charakterem (méně dětí na jednu pečující osobu) jsou tak vhodnou volbou pro sladění rodinného a pracovního života pro rodiny s dětmi do tří let věku.

25 Finančními dopady a provozními možnostmi z hlediska obcí argumentoval proti zavedení garance pro dvouleté děti například také Svaz měst a obcí ČR, viz článek zde: <https://www.smocr.cz/cs/cinnost/skolstvi/a/zruseni-povinnosti-prijimat-dvoulete-deti-do-materskych-skol>.

26 Palonciová, J. a kol., 2014. *Nové formy denní péče o děti v České republice*.

27 Barvíková a kol., 2018. *Průzkum veřejného mínění na vybudování tzv. mikrojeslí a umístování dětí mladších 3 let do takového zařízení služeb péče o děti*: Souhrnná zpráva.

28 *Statistická ročenka školství 2019/2020 – výkonové ukazatele*: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>.

MPSV se dlouhodobě problematikou sladění rodinného a pracovního života a také vyrovnávání šancí žen na uplatnění na trhu práce zabývá. Mikrojesle a dětské skupiny jsou hlavními nástroji, jak rodinám ve zmíněných oblastech pomáhat. V současnosti je v České republice více než 1 180 těchto zařízení, která jsou financována převážně z ESF, a celkem mají kapacitu 15 531 míst.²⁹ Reálně však tato zařízení umístí až o 30 % dětí více díky flexibilním sdíleným místům. Po skončení podpory z fondů EU plánuje MPSV zavést financování dětských skupin a mikrojeslí ze státního rozpočtu z důvodu zajištění kontinuity péče pro ty, kdo služby již využívají, a možnost pro další rodiny efektivně sladit rodinný a pracovní život. Nově se dle návrhu novely zákona č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, mají tato zařízení v gesci MPSV nazývat jesle a budou určeny k péči o děti od 6 měsíců do 31. srpna po dovršení třetího roku věku tak, aby plynule navazoval nárok na přednostní přijetí k předškolnímu vzdělávání dle školského zákona.

1.3 Postoje rodin ke vzdělávání a péči v raném věku v České republice

Česká republika se mezi evropskými zeměmi řadí mezi ty s nejdelší rodičovskou dovolenou při pobírání relativně nízkého příspěvku. Nezaměstnanost žen s malými dětmi je jedna z nejvyšších v Evropě. Je to dáno mimo jiné historicky odklonem od paternalistické role socialistického státu, který podporoval to, aby se matky co nejdříve vracely do práce a děti umísťovaly do jeslí. Po revoluci byla podporována spíše individuální rodinná péče a jesle jakožto zdravotnická zařízení byla definitivně zrušena v roce 2013.³⁰ Stalo se tak ovšem bez adekvátní náhrady pro rodiny, ve kterých se pečující rodič chce vrátit na trh práce dříve než ve třech letech věku dítěte. Jak bylo již vícekrát popsáno výše, mateřské školy sice mohou přijímat děti již od dvou let, ale z kapacitních důvodů to velice často není možné.

Postupem času se samozřejmě názory veřejnosti začínají měnit. V minulosti bylo spíše neobvyklé, když se matka po rodičovské dovolené vrátila do práce dříve než ve třech letech věku dítěte. Nyní, obzvláště po zavedení možnosti čerpat flexibilněji rodičovský příspěvek (možnost vyčerpat celou částku rychleji a postupné rozšiřování možnosti umístit dítě do předškolního zařízení, aniž by došlo ke ztrátě nároku na rodičovský příspěvek), již jde o častější praxi a preference matek se pomalu přesouvají k dřívějšímu návratu do zaměstnání. V této podkapitole se proto zaměříme na to, jaký je vývoj postojů rodin k péči a vzdělávání dětí v raném věku i jaké myty v této oblasti panují.

1.3.1 České matky a trh práce

V posledních letech se řada výzkumníků věnuje otázce zaměstnanosti českých žen, dopadu mateřství na ni, ale také rozdílům mezi platy žen a mužů (tzv. gender-pay gap). Česká republika, jak již bylo vícekrát zmíněno, patří v evropských zemích k těm s nejdelší rodičovskou dovolenou, což ovšem v konečném důsledku snižuje zaměstnanost žen i jejich následné výdělků a kariéerní postup. Nižší platy se pak projevují i na nižších starobních důchodech žen ve srovnání s muži.

29 Údaj k 21.8.2020, zdroj Evidence dětských skupin: <http://evidence.mpsv.cz/eEDS/index.php>.

30 Podle § 124 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, se provozování jeslí jako zdravotnických zařízení ukončilo k 31.12.2013.

Zaměstnanost českých žen, které mají dítě ve věku do tří let, se pohybuje na úrovni 20 %. Přitom zaměstnanost bezdětných žen ve stejném věku se blíží zaměstnanosti mužů a je jednou z nejvyšších v mezinárodním srovnání.³¹ Autoři studie zde zmiňují dva důvody, které mohou tento propad v zaměstnanosti způsobovat – na jedné straně je to vůle matek trávit čas s dětmi a být s nimi v prvních letech života „na plný úvazek“, na straně druhé zde ale hraje bezesporu roli i nedostatek dostupné péče, ať už individuální (chůvy) nebo kolektivní (jesle, dětské skupiny, mateřské školy), který by umožňoval dřívější návrat na trh práce. Nemalou roli zde může hrát také charakter českého prostředí, kde není dostatek možností práce na zkrácený úvazek – pro srovnání zmíníme například data ze studie Dity Jahodové, kde v roce 2014 pracovalo na částečný úvazek 9,4 % českých zaměstnaných žen ve věku 20–64 let oproti 47,2 % rakouských žen téhož věku.³²

Změny v době trvání rodičovské dovolené nastaly v ČR po tom, co začalo být možné čerpat rodičovský příspěvek v různé délce – tedy od dvou až do čtyř let. Od roku 2008, kdy k zavedení flexibilního příspěvku došlo, do roku 2016 se průměrná doba čerpání rodičovské dovolené snížila z 40 měsíců (3,3 roku dítěte) na 34 měsíců (2,8 roku) po narození nejmladšího dítěte. Je zde tedy vidět jistý příklon k čerpání vyšších dávek po kratší dobu při rychlejším návratu do zaměstnání.³³ Zatímco před reformou, tedy do roku 2008, byl podíl zaměstnaných matek tříletých dětí pouze 29,2 %, po roce 2008 to bylo 53,3 %. Studie, která zkoumala dopady kratšího čerpání rodičovské dovolené, došla k závěru, že zkrácení doby mimo zaměstnání vedlo k zvýšení podílu žen s dětmi ve věku 6–7 let na vysoce kvalifikovaných pozicích a zároveň u této skupiny došlo k 3% růstu průměrné mzdy. Autorka výzkumu dodává, že reforma rodičovského příspěvku vedla k těmto změnám, aniž by byla cíleně posílena kapacita zařízení předškolní péče, a lze se tedy domnívat, že pokud by tato zařízení byla dostupnější, mohl by být dopad reformy ještě citelnější.

Dopad mateřství na pracovní uplatnění žen se také projevuje v takzvané pracovní segregaci žen. Index genderové segregace je u nás jedním z nejvyšších v EU, v roce 2017 jsme dle Evropského institutu pro genderovou rovnost skončili na 23. místě.³⁴ V oblasti pracovní segregace dokonce na 27. s tím, že ani nedošlo k žádnému posunu od roku 2005.³⁵ Zároveň to ovšem ale neplatí u mladých lidí, kteří čerstvě vstupují na trh práce – tato segregace je téměř nulová do pěti let po nástupu do zaměstnání. Následuje ovšem propad způsobený obtížemi, které české rodiny mají při sladění rodinného a pracovního života. Samozřejmě, že zde hraje roli i zájem rodin být v prvních letech doma s dětmi, ale velký podíl sehrává i nedostatek kvalitní dostupné péče pro děti předškolního věku, obzvláště pro ty mladší tří let.³⁶ Ženy ve věku 35–44 let, tedy ve věkové skupině, která odpovídá nejčastěji návratu na trh práce po rodičovské dovolené, byly v roce 2013 nejvíc postiženy tzv. gender pay gap, tedy rozdílem mezi platy žen a mužů, který činil 29,2 %.³⁷

31 Kalíšková, K., Daniel Mních, 2012. Češky: nevyužitý potenciál země.

32 Jahodová, D. 2015. Interconnections between the Gender Pay Gap and the Gender Pension Gap from an International Perspective, s. 8. Mezi srovnávanými zeměmi bylo i Polsko (10,2 %), Slovinsko (16,6 %) a Slovensko (6,7 %), data jsou převzata z Eurostatu.

33 Pertold-Gebicka, B. 2018. Dopady reformy rodičovských příspěvků v roce 2008 na pracovní zařazení matek.

34 European Institute for Gender Equality. Index rovnosti žen a mužů 2017: Česká republika. Dostupné online: file:///C:/Users/user/Downloads/20181358_mh0218180csn_pdf.pdf.

35 Tamtéž, s. 1.

36 Kalíšková, K., Daniel Mních, 2012. Češky: nevyužitý potenciál země, s. 9.

37 Jahodová, D. 2015, s. 9.

1.3.2 Mýty a realita péče o děti v raném věku

Již v kapitole věnované přednostnímu umístování dětí určitého věku do MŠ jsme zmínili několik argumentů, které užívali odpůrci garance místa v MŠ pro dvouleté děti. Některé z nich by se daly nazvat mýty, protože nejsou podloženy vědeckými studiemi, a naopak praxe ze zahraničí a relevantní výzkumy ukazují, že se nezakládají na pravdě. Bohužel tyto mýty jsou součástí jakéhosi všeobecného konsenzu či veřejného mínění, které může vytvářet společenský tlak na ženy – matky, které se mohou cítit „nuceny“ zůstat s dítětem doma do jeho tří let, přestože by rády nastoupily do práce i dříve. Bojí se, aby nebyly vnímány jako necitlivé nebo špatné matky.³⁸ Nastavení systému s dlouhou rodičovskou dovolenou v kombinaci s tímto veřejným přesvědčením, například že kolektivní zařízení dětem mladším tří let škodí, může nezanedbatelně přispívat i ke snížené ochotě českých žen mít dítě a případně více dětí, což platí více u žen s vyšším vzděláním.³⁹ Jak jsme již ukázali, v drtivé většině případů je tento dopad mateřství na pracovní uplatnění žen v České republice opravdu znatelný. Dalšími aspekty tohoto problému jsou v našem prostředí také nízké zapojení otců do péče o nejmenší děti a nedostatek zkrácených úvazků na trhu práce (viz výše).

Naopak nalezneme studie, u nichž je dokázaná prospěšnost předškolních zařízení, a to u dětí z rizikového prostředí, z rodin s nízkým socioekonomickým statusem a málo podnětného prostředí. Právě u těchto dětí může včasná předškolní péče vyrovnat jejich šance na uplatnění v pozdějším vzdělávání i na trhu práce, protože je prokázáno (např. Heckman⁴⁰ či Melhuish⁴¹), že první čtyři roky života jsou zásadní pro další schopnost učit se a fungovat ve společnosti. Samozřejmě, že je nutné, aby byly dodrženy určité podmínky, v nichž lze poskytovat opravdu kvalitní službu pro takto malé děti, zejména je potřeba zvýšit počet pečujících osob v zařízení (ideálně 4 děti na jednu pečující osobu), a nastavit horní hranici hodin, které dítě v daném věku může být v zařízení umístěno.⁴²

Pokud někdo mluví o nebezpečnosti jeslí pro vývoj dítěte, vychází pravděpodobně ze starších studií, které ovšem nereflektovaly čas strávený v takovém zařízení a zkoumaly děti z kojeneckých ústavů, dětských domovů či týdenních jeslí⁴³, kde děti trávily buď všechny, nebo většinu času a role rodiče zde zcela chyběla nebo byla jeho péče minimální.⁴⁴ Často se také zmiňuje ohrožení pouta mezi matkou a dítětem, ale ani to nebylo v žádné studii prokázáno, pokud jde o kvalitní a časově ohraničenou péči.⁴⁵

38 Například již zmíněná petice proti přednostnímu přijímání dvouletých dětí užívala na některých místech velice ostrou rétoriku, např.: „jakékoli dlouhodobé odtržení dítěte od mámy je v tomto věku pro dítě nebezpečné a může ho trvale a nevratně poškodit“ - <https://e-petice.cz/petitions/pani-ministryne-dvoulete-deti-do-skolky-nepatri-.html>.

39 Kalíšková, K., Daniel Münich, 2012. Česky: nevyužitý potenciál země, s. 11.

40 Profesor Heckman dokonce apeluje na to, že začít s výchovou a vzděláváním u znevýhodněných dětí až ve třech letech je již pozdě, podle něj je potřeba umožnit těmto dětem docházet do zařízení pro předškolní děti co nejdříve. <https://heckmanequation.org/resource/invest-in-early-childhood-development-reduce-deficits-strengthen-the-economy/>.

41 Melhuish, E. A kol. 2015. A Review of Research on the Effects of Early Childhood Education and Care on Child Development. CARE Project Report.

42 Štech, S. 2017. Dvouleté děti již v mateřských školách jsou. Budeme se tvářit, že nikoli?

43 Týdenní jesle v Československu začaly vznikat v 50. letech 20. stol. s cílem uvolnit pracovní potenciál žen. Děti se do nich odevzdávaly v pondělí ráno a vyzvedávaly se v pátek v podvečer nebo až v sobotu. Až do roku 1964 trvala mateřská dovolená pouze 18 týdnů a ženy poté nesměly zůstat nezaměstnané, což fungování těchto zařízení nahrávalo. <https://vikend.ihned.cz/c1-66035900-tak-ahoj-za-tyden-kolektivni-vychovou-v-tydennich-jeslich-prochazely-ceskoslovenske-deti-uz-od-narozeni>.

44 Např. práce Z. Matějčička, Psychická deprivace v dětství.

45 Hoskovcová, S. 2017. Dvouleté dítě do školky – ano či ne? <http://www.ceskaskola.cz/2017/10/simona-hoskovcova-dvoulete-dite-do.html>.

Taktéž hranice tří let, která se uvádí jako přirozená pro přechod od individuální rodičovské péče k péči kolektivní, není vědecky podložena. Navíc tento argument bývá spojen s výhradní rolí matky, nicméně praxe ze zahraničí ukazuje, že aktivnější zapojení otců do péče o dítě bývá přínosné pro celou rodinu (viz kapitola 5).

1.3.3 Zájem o předškolní zařízení u rodin s dětmi mladších 3 let

Statistické ročenky školství mohou být jedním ze zdrojů informací, jaký je v České republice zájem o předškolní péči u dětí v raném věku. Již v kapitole věnované přímo mateřským školám jsme zmínili, že tyto děti tvořily v roce 2019/2020 11,7 % z celkového počtu dětí v MŠ. Zároveň jsme ukázali, že u zápisu tvoří setrvale tato věková skupina téměř 40 % všech žádostí. V následující tabulce ukazujeme podrobněji věkovou strukturu zapisovaných dětí.

Tabulka č. 4 Počty žádostí o přijetí k předškolnímu vzdělávání v MŠ dle věku

Školní rok	Žádostí celkem	Děti mladší 3 let	Dosáhnou 3 let od září do prosince (žádostí/zapsáno)	Dosáhnou 3 let do srpna dalšího roku (žádostí/zapsáno)	Dosáhnou tří let v září dalšího roku a později (žádostí/zapsáno)
2017/2018	148 593	58 400 (39,3 %)	31978/19388	25339/15011	1083/565
2018/2019	150 963	58 676 (38,9 %)	32241/19249	25388/14923	1047/505
2019/2020	153 931	58 322 (37,9 %)	32726/19152	24750/13823	846/342

Vidíme, že největší zájem je logicky ve skupině dětí, které dosáhnou tří let záhy po začátku školního roku, nicméně srovnatelný podíl zde mají i dvouleté děti, které mají narozeniny až během dalšího kalendářního roku. Pokud spočítáme, kolik procent z podaných žádostí v těchto dvou věkových kategoriích je neúspěšných, pak pro děti, které dosáhnou tří let od září do prosince daného roku, se pohybujeme mezi 39 a 41 % žádostí a u dětí, které dosáhnou tří let do srpna následujícího kalendářního roku, je to 41 až 44 %. U dětí ještě mladších se pohybujeme mezi 50 a 60 %, ovšem zde je třeba dodat, že jde o významně nižší počet žádostí.

Z uvedených dat vyplývá, že poptávka po místech v mateřských školách pro děti mladší tří let značně převyšuje nabídku, a to i za předpokladu, že řada rodičů podává přihlášku do více mateřských škol. Vidíme také, že jde o poměrně setrvalý trend, který se výrazně nemění.

Dětské skupiny jsou zde již od roku 2014 jako alternativa pro rodiče, kteří chtějí využít zařízení péče pro děti již od jednoho roku věku. Kromě nich tu pro ještě mladší děti, jak již bylo popsáno, slouží mikrojesle, jakožto individualizovaná péče pro ty nejmenší (již od 6 měsíců věku). Věková struktura dětí navštěvujících dětské skupiny a mikrojesle nám také ukazuje, že zájem o péči pro děti mladší tří let v České republice je a pravděpodobně bude nadále narůstat. V rámci závěrečné evaluační zprávy projektu „Mikrojesle“ se dozvídáme, že během realizace projektů výzev č. 126 a 127 OPZ navštěvovalo tato zařízení celkem 1 364 dětí. V době nástupu z toho bylo 415 dětí jednoletých (30,4 %) a 672 dvouletých (49,3 %). Kromě toho zde byla jasná převaha poptávky nad nabídkou, pouze desetina zřizovatelů nemusela z kapacitních důvodů odmítnout žádné dítě. Nejvíce odmítnutých žádostí přitom vykazovala zařízení v Praze, kde dokonce bylo více

děti odmítnuto než přijato (115 odmítnutých oproti 114 přijatých dětí).⁴⁶ Do dětských skupin nastupují děti většinou ve věku 2 let (53 %), děti jednoleté tvoří 22 % přijatých dětí.⁴⁷

V rámci projektu „Mikrojesle“ vznikl také průzkum veřejného mínění na vybudování tzv. mikrojeslí a umístování dětí mladších tří let do takového zařízení služeb péče o děti. Ačkoli sběr dat pro tento výzkum probíhal již v roce 2018, tedy dva roky po zahájení projektu, kdy se pojem „mikrojesle“ teprve dostával do povědomí veřejnosti, je z výsledků patrné, že zájem o zařízení tohoto typu tu i v té době u určité skupiny rodin byl – pokud by mikrojesle byly finančně a místně dostupné, tak už tehdy o jejich využití uvažovala každá druhá matka dítěte staršího dvou let. U dětí starších jednoho roku věku připouští možnost jejich využití 26 % respondentek.⁴⁸

Výzkum veřejného mínění se také zabýval ideální představou o zajištění péče o nejmenší děti. Srovnáme-li výsledky se Zprávou o rodině z roku 2017, uvidíme, že zde došlo k mírnému posunu. V roce 2015 považovalo za ideální způsob péče o děti ve věku 2–3 roky výhradně rodičovskou péčí 69,9 % respondentů, kdežto v roce 2018 už tuto volbu preferuje jen 57,7 % z rodičů. Pro věkovou skupinu od 1 do 2 let došlo k poklesu z 90,1 % na 83,8 % ve prospěch jiných forem péče.⁴⁹

Dalším tématem byl i rozsah, v jakém by matky ideálně chtěly v různém věku dítěte pracovat. U dětí ve věku 1–2 roky by o příležitostnou práci, částečný či plný úvazek nebo podnikání stálo 24,5 % dotazovaných, u dětí ve věku 2–3 roky je to již 52,4 %.

Z uvedeného jasně vyplývá, že zájem o služby péče o děti mladší tří let v České republice je – ve vyšší míře u dvouletých dětí, ale postupně narůstá i podíl rodin, které by, byť třeba částečně, nějakou vhodnou formu péče využily i pro děti jednoleté.

Na závěr projektu „Mikrojesle“ v rámci evaluace proběhlo také dotazníkové šetření mezi rodiči dětí, které tuto službu navštěvovaly. Mimo jiné se zde zjišťoval i názor na případné zavedení garance pro jednoleté a dvouleté děti. Tento výzkum probíhal od září 2019 do února 2020 a poskytuje tedy ještě aktuálnější data než předchozí průzkum veřejného mínění. Z výsledků výzkumu jistě stojí za zmínku, že téměř polovina dotazovaných rodičů se ztotožnila s tvrzením, že jistota umístění dítěte od 2 let do dostupného zařízení bude mít vliv na jejich rozhodování o případném dalším rozšíření rodiny. Zároveň si taktéž téměř polovina respondentů myslí, že stát by měl místo v předškolním zařízení garantovat již od dvou let věku. Pro garanci od jednoho roku věku bylo 18 % rodičů.⁵⁰

46 Hoperniaková M. a kol. 2020. MIKROJESLE. Závěrečná evaluační zpráva z pilotního ověření nové služby péče o nejmenší děti, s. 25.

47 Tamtéž, s. 72.

48 Barvíková J. a kol. 2019. Průzkum veřejného mínění na vybudování tzv. mikrojeslí a umístování dětí mladších 3 let do takového zařízení služeb péče o děti, s. 44–45.

49 Tamtéž, s. 40. Zpráva o rodině 2017.

50 Hoperniaková, M. a kol. 2020. Mikrojesle. Závěrečná evaluační zpráva z pilotního ověření nové služby péče o nejmenší děti, s. 61–63.

2 Vzdělávání a péče v raném věku a dopady na společnost

V předchozí kapitole jsme vícekrát zmínili, že v českém prostředí koluje řada mýtů o škodlivosti kolektivní péče v raném věku a veřejné mínění je zde většinou stále nakloněno spíše rodičovské individuální péči do tří let věku dítěte. Zmínili jsme argumenty proti začleňování dětí mladších tří let do institucí, které ovšem nebývají podloženy vědeckým výzkumem a pokud ano, jde o desinterpretaci výzkumů týkajících se zařízení kolektivní nepřetržité péče ve velmi nízkém věku. Existují přitom studie zabývající se dopady a stavem vzdělávání a péče v raném věku, a to i v mezinárodním srovnání, které vyzdvihují spíše pozitivní dopady dostupnosti těchto služeb. Pravidelně se stavem vzdělávání a péče v raném věku v jednotlivých státech Evropy věnuje Eurydice,⁵¹ ale třeba také OECD.⁵²

V této části textu se proto budeme věnovat tomu, jaký dopad na společnost může mít (ne)dostupnost těchto služeb, přičemž hlavní důraz zde bude kladen na trh práce – spojitost mezi ním a dostupnou péčí v raném věku jsme již několikrát zmínili, konkrétně jsou zde jasné vazby mezi zaměstnaností žen-matek a těmito službami. Dotkneme se ale ovšem i témat chudoby a inkluze, zdraví nebo kriminality. Většina poznatků zde bude vycházet z publikace Benefits of early childhood education and care and conditions for obtaining them⁵³, který vydal Úřad pro publikace Evropské Unie.

2.1 Trh práce

Vztah mezi vzděláváním a péčí v raném věku a trhem práce lze sledovat ve dvou rovinách, a to v dopadech na zaměstnanost samotných dětí, když dosáhnou dospělosti, ale také, a pro nás zejména, v dopadu na zaměstnanost rodičů.

Téma dopadu návštěvy institucí rané péče na úspěch na trhu práce u dětí je pro nás zajímavé z hlediska vyvrácení mýtu, že pobyt v předškolním zařízení může být pro děti škodlivý. Mnohé studie totiž naopak ukazují, že děti, které do zařízení předškolní péče docházejí, jsou v pozdějším vzdělávání i pracovním životě úspěšnější. Je to dáno tím, že dosahují většinou vyššího vzdělání a tím se dostávají i na lépe ohodnocená pracovní místa.⁵⁴

Vazba na zaměstnanost rodičů bývá skloňována zejména v souvislosti s matkami dětí, protože ty jsou stále hlavními pečujícími osobami, tedy těmi, které na různě dlouhou dobu (v mezinárodním srovnání) opouštějí svá zaměstnání, aby se věnovaly dětem. Dostupné a kvalitní služby vzdělávání a péče v raném věku jsou tak zásadní pro to, aby rodiny s malými dětmi byly schopné vyvažovat svůj rodinný a pracovní život a aby se snižoval rozdíl mezi mzdami žen a mužů. Z toho důvodu také v roce 2002 vznikly v rámci členských států EU tzv. barcelonské cíle, kde se státy zavázaly, že do roku 2010 zajistí místa v zařízeních péče o předškolní děti minimálně pro 33 % dětí mladších tří let a 90 % dětí starších 3 let. Česká republika se ovšem k tomuto

51 Eurydice je evropská informační síť, která sbírá, sleduje, zpracovává a šíří spolehlivé a snadno srovnatelné informace o vzdělávání a vzdělávací politice v celé Evropě (<https://www.dzs.cz/cz/eurydice/>).

52 Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj.

53 Vandenbroeck, M. a kol. 2018. Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/14194adc-fc04-11e7-b8f5-01aa75ed71a1>.

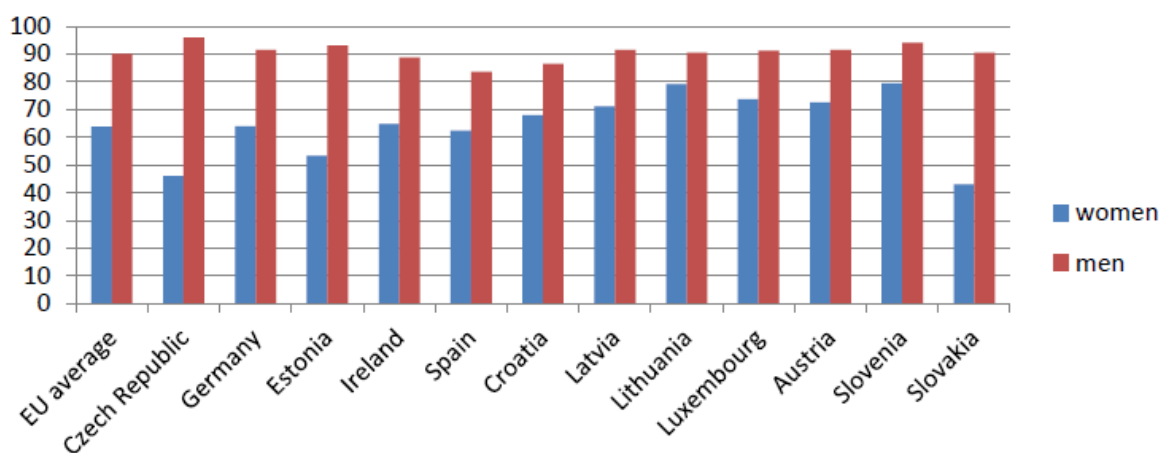
54 Tamtéž.

závazku staví kriticky a vydala prohlášení, v němž deklaruje svou úctu k autonomii rodiny a staví na první místo zájem dítěte, pro nějž je v útlém věku podstatná vazba s rodiči, a nechce ženy-matky vnímat pouze jako nevyužitou pracovní sílu. Mít možnost zůstat s dítětem doma až po dobu 4 let řada žen oceňuje (viz výsledky výzkumu veřejného mínění v předchozí kapitole), na druhou stranu nelze opominout změny, které ve společnosti nastávají, kdy se postupně zvyšuje počet rodin, které by si přály využít služeb péče o děti dříve než ve třech letech jejich věku, ale těchto služeb se jim nedostává.

2.1.1 Gender employment gap

Pojem genderové mezery je zmiňován jak v souvislosti s výší platů, tak se zaměstnaností jako takovou. „Gender employment gap“ vyjadřuje procentuální rozdíl v zaměstnanosti žen a mužů. V Evropské Unii je tento rozdíl v průměru 11,5 %, Česká republika se řadí mezi země s nejvyšším rozdílem v zaměstnanosti žen a mužů, a to ve výši 15,2 % v roce 2018 (Eurostat). Statistiky přitom poukazují na to, že tato „mezera“ je nejcitelnější, podíváme-li se na ženy a muže pečující o děti mladší šesti let:

Graf č. 1 Míra zaměstnanosti žen a mužů (ve věku 25–54 let) s dětmi mladšími 6 let (v %)

Zdroj: Eurostat, 2016⁵⁵

Zaměstnanosti českých žen se podrobněji věnuje publikace „Češky: nevyužitý potenciál země“, kde jsou názorně popsány dopady mateřství na zaměstnanost žen. Autoři studie ukazují, že nabídka práce českých žen mimo období mateřství je srovnatelná s nabídkou práce mužů a v mezinárodním srovnání (s Francií, Velkou Británií a USA) je dokonce vyšší než u žen z jiných států, což je přikládáno zejména tomu, že ženy v České republice oproti zahraničí pracují většinou na plný úvazek. Nicméně právě kvůli nedostatku nabídek zkrácených úvazků a nedostatku míst péče o děti předškolního věku, včetně a zejména dětí mladších tří let, zcela opouštějí během mateřství pracovní trh na dlouhou dobu. Tato situace ústí ve velké rozdíly mezi platy žen a mužů (tzv. gender pay gap), které jsou nejvýraznější u věkové skupiny 35–44 let, tedy u těch žen, které se po této odmlce vrací na trh práce. Dalším důsledkem je ovšem také nižší fertilita – oproti zahraničí, kde

55 In Vlčková, K. MPSV, 2018.

je dostupnější práce na kratší úvazky a péče o děti předškolního věku (v ČR jde o 1,5 dítěte na jednu ženu, kdežto například ve Francii a Velké Británii se míra fertility blíží ke 2 dětem na jednu ženu).⁵⁶

2.1.2 Dopady na pracovní trh na úrovni státu

Zvýšení zaměstnanosti žen, potažmo rodičů s malými dětmi, má pozitivní dopad také na státní rozpočet. Na jedné straně z vyšších individuálních příjmů rodin plyne vyšší výběr daní a přísun prostředků do sociálního a zdravotního pojištění. Na straně druhé, pokud by systém lépe dokázal podporovat spojení rodinného a pracovního života a ženy by se nemusely obávat, že kvůli mateřství budou nuceny přerušit na několik let svůj pracovní život, mohlo by být více párů motivováno založit rodinu a vyšší míra porodnosti by snížila stárnutí společnosti a byla přínosem v oblasti důchodového systému.⁵⁷

2.2 Chudoba a inkluze

Dle údajů Eurostatu z roku 2015 žije v chudobě a sociálním vyloučení 28 % dětí v Evropě. Hlavní příčinou chudoby je přitom nedostupnost solidního zaměstnání rodičů. A právě přístup na trh práce je jedinou cestou z materiálního nedostatku (za předpokladu že plat je vyšší než hranice chudoby). Ještě dodejme, že u rodičů samoživitelů je o 30 % vyšší pravděpodobnost, že se dostanou na hranici chudoby. Dostupná péče v raném věku je jedním z nástrojů, jak s chudobou bojovat, protože umožňuje pečujícímu rodiči návrat na trh práce.⁵⁸ V České republice, jak bylo již vícekrát popsáno, jsou děti do mateřských škol jakožto finančně i místně nejdostupnějšího zařízení péče přijímány nejdříve ve dvou letech věku, nicméně nejčastěji až od tří let. Pokud uvážíme situaci matky samoživitelky, rodičovský příspěvek na tři roky činí přibližně 9 400 Kč měsíčně. Možnost přivydělat si má tato matka pouze v případě, že sežene práci na částečný úvazek a zároveň se jí podaří zajistit si vlastními silami péči o dítě, která se ovšem finančně vyplatí. Hranice chudoby v České republice pro jednotlivce v roce 2017 byla na úrovni příjmu 11 963 Kč měsíčně, pro domácnost, kterou tvoří rodič s jedním dítětem do 13 let věku je tato hranice 15 552 Kč.⁵⁹

Studie prováděné na evropské úrovni ukazují, že dostupnost a kvalita služeb péče o nejmenší děti je pro vyrovnávání šancí zásadní. Samozřejmě je potřeba vyvážit systém i z hlediska rodičovské dovolené a možností trhu práce (ve smyslu dostupnosti práce na částečný úvazek), protože se ukazuje, že lidé s nízkými příjmy a nižším vzděláním za určitých podmínek upřednostňují spíše delší čerpání nižších rodičovských příspěvků namísto návratu na trh práce.⁶⁰

Děti žijící v chudobě jsou znevýhodněny oproti svým vrstevníkům v řadě aspektů: vyrůstají v málo podnětném prostředí, které je charakterizováno vyšší mírou stresu, a nemají proto dobré podmínky pro vývoj a získání základů pro další vzdělávání. Chudoba se pak přenáší z generace na generaci. Vzdělávání

56 Kalíšková, K., D. Münich. Češky: Nevyužitý potenciál země. IDEA CERGE EI, 2012.

57 Tamtéž.

58 Vandenbroeck, M. a kol. 2018, tamtéž, s. 38.

59 ČSÚ.

60 W. V. Lancker, Ghysels. 2016. Explaining patterns of inequality in childcare service use across 31 developed economies: A welfare state perspective.

a péče dětí v raném věku může tento kruh narušit a být prostředkem, jak vzdělávat nejen děti, ale i jejich rodiče.⁶¹

Sociální inkluze a integrace jsou díky vzdělávání a péči v raném věku podporovány už tím, že se v zařízeních těchto služeb setkávají rodiny z různých socio-ekonomických skupin a bylo prokázáno, že rodiny odlišného původu a z odlišného prostředí se často sblíží právě díky tomu, že mají malé děti.⁶²

2.3 Zdraví, kriminalita a další dopady

Dopady raného vzdělávání a péče na zdraví jednotlivce jsou popsány spíše jako nepřímý vliv, který spočívá v tom, že děti, které do zařízení předškolní péče docházejí, většinou dosahují vyššího vzdělání, což bývá spojeno se zdravějším životním stylem, vyšší životní úrovní a lepším zdravotním stavem. Vyšší vzdělání také přináší možnost pracovat v profesích, kde je nižší riziko závažných úrazů. Roli zde hraje i to, že zařízení předškolní péče většinou dbají na zdravou stravu a návyky a snaží se je děti naučit, což je přínosné zejména u dětí ze sociálně vyloučeného prostředí.⁶³

Provedené výzkumy v oblasti kriminality zjistily, že účast ve vzdělávání a péči v raném věku má pozitivní dopady i v této oblasti. Například Reynolds se zaměřil na porovnání užívání drog, alkoholu a páchání různých typů zločinu a zjistil, že u osob, které se do předškolního vzdělávání zapojily, se tyto negativní jevy ve věku 28 let objevují méně často.⁶⁴ Zmínit zde můžeme také nepřímý vliv vzdělávání, a to že účastníci rané péče, jak bylo uvedeno, dosahují vyššího vzdělání, a tedy i lepšího pracovního uplatnění, a tak je pro ně zapojení se do zločinu méně lákavé.⁶⁵

Pozitivní vliv může mít vzdělávání a péče v raném věku i na život samotných rodičů, konkrétně na jeho společenskou stránku. Jak již bylo zmíněno, díky zařízením předškolní péče se setkávají s rodiči stejně starých dětí, což může přinést důležité kontakty. Mimo to díky tomu, že využití zařízení péče o děti v raném věku umožňuje návrat na trh práce, neocitají se rodiče v izolaci a neztratí řadu kontaktů, případně v zaměstnání získají kontakty nové. V neposlední řadě je důležité také spojení s profesionály, kteří v zařízení péče o děti pracují, protože ti mohou být kvalifikovanou podporou při řešení různých problémů.⁶⁶

Na závěr této kapitoly je nezbytné říci, že všechny uvedené výhody a pozitivní dopady vzdělávání a péče v raném věku jsou spojeny s tím, že poskytování těchto služeb je pro všechny dosažitelné, finančně dostupné a kvalitní. Výzvou je tak především zajistit, aby opravdu všichni bez ohledu na nerovnosti ve společnosti měli k těmto službám rovný přístup. V následující kapitole představíme, jak jsou služby pro děti od nejujtějšího věku koncipovány napříč Evropou a představíme principy, které jsou pro tuto oblast na evropské úrovni stanoveny.

61 Vandenbroeck, M. a kol. 2018, tamtéž.

62 Geens, N., Michel Vandenbroeck. 2013. Early childhood education and care as a space for social support in urban contexts of diversity.

63 Vandenbroeck, M. a kol. 2018, tamtéž, s. 40.

64 Reynolds, A.J. a kol. 2011. School-based Early Childhood Education and Age-28 Well-Being: Effects by Timing, Dosage and Subgroups. (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3774305/#R13>).

65 Vandenbroeck, M. a kol. 2018, tamtéž, s. 42.

66 Tamtéž, s. 43.

3 Vzdělávání a péče v raném věku v Evropě

Při úvahách o změně systému vzdělávání a péče o děti v raném věku v České republice je pro nás důležitý vhled do mezinárodního srovnání, kde je možné čerpat inspiraci. Jedním ze zdrojů informací pro nás nyní bude společná publikace Eurydice a Eurostatu „Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe 2019“. Tuto publikaci vydala Evropská Unie s cílem vylepšit kvalitu a dostupnost těchto služeb pro rodiny z celého společenství, protože právě rané dětství je považováno za období, kde je možné nejefektivněji ovlivnit vývoj jednotlivce. Změny v politice péče o nejmenší děti se přitom netýkají pouze České republiky, výzvam zde čelí většina států společenství, protože navzdory demografickým odhadům, které v Evropě předpovídají úbytek počtu dětí mladších tří let, poptávka po službách pro tuto věkovou skupinu v řadě států bude nadále růst, a to v souvislosti se změnami na trhu práce a preferencemi rodin kvalitně sladit rodinný a pracovní život.

Než si představíme konkrétní evropské dokumenty vztahující se k politice předškolního vzdělávání a péče, podíváme se na stručný přehled toho, jak napříč Evropou tyto služby pro rodiny s dětmi fungují.

3.1 Organizace vzdělávání a péče v raném věku napříč Evropou

3.1.1 Systém jednotné a rozdělené péče

V Evropě najdeme dva hlavní typy organizace vzdělávání a péče v raném věku. Ve většině států je systém rozdělen do dvou oddělených fází, přičemž hranici tvoří zpravidla věk 3 let (ale může být i 2 a půl či 4 roky, záleží na daném státě). Pro děti nižšího věku je služba chápána spíše ve smyslu péče, kdežto pro ty starší jde již o nějakou formu vzdělávání. Jednotlivé fáze také bývají v gesci různých autorit a vztahují se tak na ně různá pravidla – protože vzdělávání je součástí až druhé fáze těchto služeb, jež je určena pro starší děti, tak teprve na ni se vztahují požadavky na to, co se mají děti učit. Jsou zde vyšší požadavky na kvalifikaci personálu. Mimo to je tu většinou velký rozdíl v dostupnosti, kdy jsou místa garantována pouze pro děti staršího předškolního věku. Tento systém se všemi výše popsanými atributy funguje v části Belgie, v České republice, Itálii, Kypru, Lucembursku, Polsku a Slovensku.

Některé státy mají systém založený na dvou oddělených fázích, ale nesplňují všechna popsaná kritéria, například na Maltě jsou obě fáze v gesci Ministerstva pro vzdělávání a zaměstnanost, v Portugalsku zase můžeme vyzdvihnout fakt, že i pro práci s dětmi pod tři roky věku je potřeba magisterský titul.

Naproti tomu jednotný systém péče provází děti od nejútlejšího věku až do počátku povinné školní docházky bez jakýchkoli přechodů. V tomto případě služby spadají pouze pod ministerstva školství. Vzdělávací osnovy i požadavky na kvalifikaci personálu jsou stejné pro vzdělávání a péči o všechny děti. Nárok na umístění zde často platí již od velice útlého věku, zpravidla hned po ukončení rodičovské dovolené. Tento jednotný systém převažuje v severských a pobaltských státech, v Chorvatsku a Slovinsku.

Některé státy s jednotným systémem z tohoto popsaného modelu vybočují v oblasti vzdělávání těsně před počátkem povinné školní docházky. Poslední rok nebo dva roky předškolního vzdělávání může mít rozdílné osnovy a je poskytován buď ve stejné instituci anebo přímo v základní škole. Týká se to Lotyšska, Litvy a Finska.

V Bulharsku, Dánsku, Německu, Španělsku a Rakousku fungují paralelně oba systémy.

3.1.2 Institucionální péče a domácí poskytovatelé

Kromě služeb, které jsou poskytované v zařízeních péče o děti, existují v některých zemích i služby poskytované v domácím prostředí. Na tyto služby se vztahuje v daném státě legislativa s nastavenými kvalitativními požadavky. Ve většině zemí je tento typ péče k dispozici, nicméně pouze v několika je opravdu hojně rozšířen a využíván jakožto běžná alternativa institucionální péče, a to zejména u dětí mladších tří let (Německo, Dánsko, Belgie, Francie, Finsko a Velká Británie).

3.1.3 Rodičovská dovolená⁶⁷

Rodičovská dovolená se zajištěním vzdělávání a péče v raném věku úzce souvisí – tvoří dohromady celek, který má rodinám s malými dětmi pomoci udržet rovnováhu mezi pracovním a rodinným životem. Logicky tedy musí být politika rodinného příspěvku a politika vzdělávání a péče v raném věku v souladu. Zde jen zmíníme, že právě proto Česká republika nyní také stojí před výzvou, jak vyřešit rostoucí poptávku po místech v zařízeních služeb péče o děti pro rodiny s dětmi mladšími tří let. Jak jsme již popsali, po zavedení flexibilního čerpání rodičovského příspěvku se projevuje vůle rodičů (zejména tedy matek), navracet se do zaměstnání dříve, ale stále se potýkáme s nedostatkem míst v zařízeních služeb péče o děti předškolního věku, poptávka převyšuje nabídku.

Na evropské úrovni je tato oblast regulována minimálně, pouze je stanoveno, že mateřská dovolená musí trvat nejméně 14 týdnů, z toho dva týdny před porodem. Mezi zeměmi je tak značná variabilita, některé státy podporují individuální péči rodičů po dlouhou dobu, jako třeba v České republice, Bulharsku, Maďarsku a Rumunsku. Pak jsou tu státy, které naopak kladou důraz na dostupnou institucionální péči a dřívější návrat na trh práce. Nejkratší trvání, tedy méně než 20 týdnů rodičovské dovolené, najdeme v Belgii, Francii, Španělsku, Itálii, Maltě, Kypru a Švýcarsku.

V souhrnu můžeme říci, že v polovině Evropských států trvá rodičovská dovolená, při níž jsou adekvátně kompenzovány⁶⁸ finanční příjmy rodiny, méně než 40 týdnů. Ačkoli státy čím dál více podporují sdílení péče mezi oba rodiče, stále je spíše výjimkou, že i otec nastoupí na rodičovskou dovolenou. Některé země již aktivně zavádějí opatření motivující otce se na péči o dítě více podílet, například Německo, Rakousko a severské země (podrobněji tato opatření popíšeme v další kapitole, kde se budeme podrobněji věnovat systémům v jednotlivých zemích se zavedenou garancí umístění dítěte od jednoho roku věku a méně).

Tabulka č. 5 představuje délku rodičovské, mateřské a otcovské dovolené ve vybraných evropských státech. Pro účely této analýzy zde podrobně popisujeme pouze systém ve státech, kde je zavedena garance místa v zařízeních péče o děti od 1 roku věku a méně.

Tabulka č. 5 Trvání mateřské, otcovské a rodičovské dovolené ve vybraných evropských státech

Stát	Mateřská dovolená	Otcovská dovolená	Rodičovská dovolená	Garance místa v předškolním
------	-------------------	-------------------	---------------------	-----------------------------

67 Ve smyslu anglického termínu „childcare leave“, který zahrnuje rodičovskou, mateřskou i otcovskou dovolenou.

68 Příjem činí minimálně 65 % mzdy pečujícího rodiče.

				zařízení
Finsko	105 dnů	54 dnů	158 dnů	Od 9 měsíců věku
Švédsko	90 dnů	90 dnů	300 dnů ⁶⁹	Od 12 měsíců věku
Norsko	18 týdnů	15 týdnů	16/26 týdnů ⁷⁰	Od 12 měsíců věku
Dánsko	18 týdnů	2 týdny	32 týdnů	Od 6,5 měsíce věku
Estonsko	140 dnů	-	435 dnů	Od 18 měsíců věku
Lotyšsko	112/140 dnů ⁷¹	10 dnů	Do 12-18 měsíců věku dítěte	Od 18 měsíců věku
Německo	-	-	12-24 měsíců ⁷²	Od 12 měsíců věku
Slovinsko	-	30 dnů	11 měsíců	Od 11 měsíců věku

3.1.4 Garance umístění

Ve většině států je místo v zařízeních pro předškolní děti garantováno jen po dobu jednoho či dvou let před nástupem do povinné školní docházky. Právní nárok na předškolní vzdělávání napříč Evropou má dvě podoby, buď jde o nárok na místo v zařízení péče o děti, kdy stát garantuje, že rodiče mohou od určitého věku dítěte tyto služby využívat, ale nemusí (a zároveň se většinou finančně na využití služeb nějak podílejí), nebo se jedná o povinné předškolní vzdělávání, většinou právě na rok nebo dva před zahájením povinné školní docházky, které je zdarma.

Následující tabulka shrnuje data z jednotlivých států Evropy, a to v jakém věku mají děti nárok na vzdělávání a péči, v kolika letech je předškolní vzdělávání povinné a následně v kolika letech začíná povinná školní docházka.

Tabulka č. 6 Přehled opatření pro zajištění péče o děti v raném věku v jednotlivých státech Evropy

	Garance místa	Povinné předškolní	Povinná školní

69 Systém je zde zjednodušen pro potřeby tabulky, ve Švédsku není přímo rozlišena mateřská a rodičovská dovolená jako je zvykem v ČR, mají zde 480 dní rodičovské dovolené, z níž je po 90 dnech vyhrazeno pro každého rodiče a nemohou je mezi sebou převést. Zbytek mohou čerpat dle domluvy mezi sebou. Podrobněji viz kapitola 5.2.

70 Opět se nerozlišuje mateřská a otcovská dovolená, je zde pouze rodičovská dovolená, z níž je určité období určeno jen pro matku a jen pro otce. Rodiče si volí, zda budou čerpat 100 % příjmu po celkovou dobu 49 týdnů nebo 80 % po dobu 59 týdnů. Podrobněji opět v příslušné kapitole, tedy 5.3.

71 Delší verze je pro komplikovaná těhotenství a matky vícercát.

72 V Německu byl v souvislosti se zavedením garance nastolen nový systém rodičovských dávek, kde není vymezena mateřská a otcovská dovolená a zároveň je tu podpora pro sdílení péče mezi oba rodiče. Podrobně je vše opět popsáno v následující kapitole – 5.7.

		vzdělávání	docházka
Belgie (Francouzské společenství)	2 roky a 6 měsíců		6
Belgie (Německé společenství)	3		6
Belgie (Vlámské společenství)	2 roky 6 měsíců		6
Bulharsko		5	7
Česká republika	3	5	6
Dánsko	6 měsíců		6
Německo	1		6
Estonsko	1 rok a 6 měsíců		7
Irsko			6
Řecko		5	6
Španělsko	3		6
Francie	3		6
Chorvatsko		6	7
Itálie			6
Kypr		4 roky a 8 měsíců	5 let a 8 měsíců
Lotyšsko	1 rok a 6 měsíců	5	7
Litva		6	7
Lucembursko	3	4	6
Maďarsko		3	6
Malta	2 roky a 9 měsíců		5
Nizozemsko	*	5	6
Rakousko		5	6
Polsko	3	6	7

* V Nizozemsku systém péče kombinuje různé formy a pro ty nejmenší zajišťuje místa dle poptávky.

Portugalsko	4		6
Rumunsko			6
Slovinsko	11 měsíců		6
Slovensko			6
Finsko	9 měsíců	6	7
Švédsko	1		7
Velká Británie (Anglie)	3		5
Velká Británie (Wales)	3		5
Velká Británie (Severní Irsko)			4
Velká Británie (Skotsko)	3		5
Bosna a Hercegovina			6
Island			6
Lichtenštejnsko	4		6
Černá Hora			6
Makedonie			5 let a 8 měsíců
Norsko	1		6
Srbsko		5 let a 6 měsíců	6 let a 6 měsíců
Turecko			5 let a 6 měsíců

Zdroj: Structural Indicators for Monitoring Education and Training Systems in Europe 2018, Eurydice Background report.

3.2 Evropská politika pro vzdělávání a péči v raném věku

V předchozím textu jsme již popsali tzv. barcelonské cíle a to, jak se k nim staví Česká republika. Dalším dokumentem, který je pro oblast vzdělávání a péče v raném věku klíčový, je Evropský pilíř sociálních práv, který má občanům EU zajistit nová a účinnější práva. Vyhlášen byl 17. listopadu 2017. Najdeme v něm 20 základních zásad, které se rozdělují do třech kategorií: 1) rovné příležitosti a přístup na trh práce,

2) spravedlivé pracovní podmínky, 3) sociální ochrana a začleňování. Pro naše téma jsou důležité vybrané zásady:⁷³

Tabulka č. 7 Relevantní zásady Evropského pilíře sociálních práv pro vzdělávání a péči v raném věku

Rovnost žen a mužů	Rovnost zacházení a příležitostí pro ženy a muže musí být zajištěna a podporována ve všech oblastech, včetně účasti na trhu práce, podmínek zaměstnání a kariérního růstu. Ženy a muži mají právo na stejnou odměnu za rovnocennou práci.
Rovnováha mezi pracovním a soukromým životem	Rodiče a osoby s pečovatelskými povinnostmi mají právo na odpovídající dovolenou, pružné pracovní podmínky a přístup k pečovatelským službám. Ženy a muži musí mít rovný přístup k mimořádnému volnu, aby mohli plnit své pečovatelské povinnosti, a musí být motivováni k vyváženému využití tohoto typu dovolené
Péče o děti a podpora dětí	Děti mají právo na cenově dostupné a kvalitní vzdělávání a péči v raném věku. Děti mají právo na ochranu před chudobou. Děti ze znevýhodněných prostředí mají právo na zvláštní opatření pro zvýšení rovných příležitostí.
Sociální ochrana	Bez ohledu na typ a dobu trvání pracovního poměru mají zaměstnanci a za srovnatelných podmínek osoby samostatně výdělečně činné právo na přiměřenou sociální ochranu.
Příjem ve stáří a důchody	Pracovníci a osoby samostatně výdělečně činné v důchodu mají právo na důchod, který odpovídá jejich příspěvkům a zajišťuje přiměřený příjem. Ženy a muži musí mít rovné příležitosti nabývat důchodová práva. Každý má ve stáří nárok na prostředky zajišťující důstojný život.

V návaznosti na tento dokument vznikla Směrnice o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem rodičů a pečujících osob, která se podrobněji zabývá opatřeními v této oblasti. Najdeme zde navrhovanou kombinaci možností, která má tuto rovnováhu zajistit, konkrétně sem patří:

- Mateřská dovolená: nelegislativní opatření s cílem zlepšit vymáhání stávajících právních předpisů o ochraně před propuštěním, zvýšit informovanost o propuštění těhotných žen a poskytnout politické pokyny pro usnadnění úspěšného přechodu mezi mateřskou dovolenou a zaměstnáním (včetně zařízení a přestávek pro kojení).
- Otcovská dovolená: zavedení individuálního nároku na 10 pracovních dní placených alespoň na úrovni nemocenské.

⁷³ Uvádíme seznam zásad podle dokumentu vypracovaného MPSV, Vlčková K., 2018.

- Rodičovská dovolená: revize současného nároku za účelem stanovit i) právo na flexibilní využívání (tj. na část pracovní doby, po částech); ii) minimálně dva měsíce dovolené, které nelze převést z jednoho rodiče na druhého, při zachování minimální délky 4 měsíců rodičovské dovolené a iii) z odměnu po dobu čtyř měsíců alespoň na úrovni nemocenské.
- Pečovatelská dovolená: zavedení individuálního nároku na 5 dní za rok placených alespoň na úrovni nemocenské.
- Pružné uspořádání pracovní doby: právo rodičů dětí do 12 let a pečujících osob žádat o pružné uspořádání pracovní doby, rozvrhu nebo místa

(Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1158 ze dne 20. června 2019 o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem rodičů a pečujících osob a o zrušení směrnice Rady 2010/18/EU).⁷⁴

Dostupnost vzdělávání a péče v raném věku jsou tedy jednou ze zásadních komponent udržování rovnováhy mezi pracovním a soukromým životem rodičů, a to spolu s rodinnou a sociální politikou (konkrétně nastavením systému mateřské, otcovské a rodičovské dovolené), s dostupnými flexibilními pracovními úvazky a podmínkami práce a v neposlední řadě také s opatřeními vedoucími k genderové rovnosti.

74 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELLAR:4119596d-a475-11e9-9d01-01aa75ed71a1>.

4 Vzdělávání a péče v raném věku v jednotlivých státech se zavedenou garancí od 1 roku věku

V této kapitole představíme systémy vzdělávání a péče v raném věku v evropských státech, kde je zavedena garance služeb v této oblasti pro všechny děti od jednoho roku věku i děti mladší. Kromě veřejně dostupných zdrojů, jako jsou zákony a další legislativa, vydané publikace, brožury a online zdroje, jsme získávali podklady přes e-mailovou komunikaci i přímo od příslušných ministerstev daných států.

Na úvod každé podkapitoly uvedeme stručnou tabulku se základními údaji o službách v příslušné zemi.

4.1 Finsko

Tabulka č. 8 Finsko – základní informace

Věk, od kdy je garantována služba	9 měsíců
Kdo zajišťuje garanci	obce
Poskytovatelé služeb	obecní centra denní péče, poskytovatelé rodinné denní péče, neziskové organizace, církve, soukromí poskytovatelé
Typ systému služeb	jednotný od 0 do 7 let
Výše poplatku za obecní službu	27–288 EUR/měsíc ⁷⁵
Počet dětí na 1 pečující osobu	4 děti mladší 3 let nebo 7 dětí starších 3 let soukromý poskytovatel rodinné péče max 4 děti včetně vlastních dětí

Jako první popíšeme systém ve Finsku. Služby vzdělávání a péče v raném věku zde prodělaly dlouhý kontinuální vývoj a těší se tedy již dlouhé tradici. Mimo to jde o zemi s druhým nejnižším věkem, kdy je garance místa v předškolním zařízení poskytována.

4.1.1 Základní charakteristiky systému⁷⁶

Vzdělávání a péče v raném věku je ve Finsku příznačně popisována pojmem „EduCare“, z anglického „education“, tedy vzdělávání, a „care“, péče. Systém, který funguje dnes, se souvisle vyvíjel od 60. let,

75 Od srpna 2020.

76 Zdrojem pro informace v této kapitole jsou nejen informace veřejně dostupné v Eurydice (https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-25_en), ale také e-mailová komunikace se zástupkyní Ministerstva pro vzdělávání a kulturu.

nicméně již předtím ve Finsku fungovaly mateřské školy a jesle. V roce 1973 byly formy péče o nejmenší děti sjednoceny pod název „denní péče“ v novém zákoně. Hlavním důvodem pro reformy v tehdejší době byla podpora účasti žen na trhu práce. Od roku 2015 se namísto pojmu „denní péče“ užívá označení „vzdělávání a péče v raném věku“. Během let také docházelo k proměnám ideologického pozadí této problematiky, od řešení zaměstnanosti rodičů po právo dítěte na vzdělávání, které je zdůrazňováno v současnosti. Nicméně souhrn cílů vzdělávání a péče v raném věku zůstává stejný, ačkoli se mění jejich pořadí v důležitosti. Jde o následující aspekty:

- politika vzdělávání: právo všech dětí na vzdělávání,
- sociální politika: raná prevence,
- rodinná politika: podpora rodin,
- politika rovnosti: rovné příležitosti žen a mužů, rovnost mezi dětmi,
- politika zaměstnanosti: skloubení rodinného a pracovního života.

Původně byly tyto služby v gesci „Ministerstva sociálních věcí a zdraví“, v té době na ně bylo nahlíženo zejména optikou zaměstnanosti rodičů. V roce 2013 však přešly pod Ministerstvo pro kulturu a vzdělání a do popředí se tak dostal aspekt vzdělávání dětí. V roce 2015 vešel v platnost nový zákon o vzdělávání a péči v raném věku, který nahradil zákon o denní péči. Hlavní změnou byl důraz na vzdělávání ve službách, které jsou nyní koncepčně podřízeny Národní radě pro vzdělávání, která také vydala národní vzdělávací osnovy pro vzdělávání a péči v raném věku, jež mají zajistit rovné podmínky poskytování služeb napříč státem. Od roku 2017 pak mají vznikat lokální osnovy vycházející z těch národních.

Jak již bylo uvedeno, všechny děti od 9 měsíců věku mají nárok na místo v zařízení vzdělávání a péče pro děti v raném věku. Tento věk přitom odpovídá době, kdy rodičům ve Finsku končí mateřská a rodičovská dovolená. Mají pak většinou na výběr ze tří variant:

- dítě dochází do denního centra (mateřské školy) či rodinného typu péče zřizovaných obcí,
- dítě dochází k soukromým poskytovatelům (denní centra či rodinná péče) a pobírá příspěvek na soukromou denní péči,
- jeden rodič může zůstat s dítětem doma a do jeho 3 let pobírat příspěvek na domácí péči.

4.1.2 Zajištění kvality vzdělávání a péče

Vzdělání pečujících osob se liší dle jejich pracovní pozice. Učitel v mateřské škole musí mít vysokoškolské vzdělání a ostatní pečující osoby minimálně střední školu se zaměřením na sociální sféru nebo zdravotní péči. Zároveň platí, že jeden ze tří pracovníků péče o děti je v pozici učitele, a tedy musí mít uvedenou vyšší kvalifikaci. Poskytovatelé rodinné péče musí mít pro tuto práci také odborné vzdělání.⁷⁷

V denních centrech (mateřských školách) mohou na jednu pečující osobu připadat maximálně 4 děti mladší 3 let a 7 dětí starších 3 let. V rodinném typu péče smí poskytovatel pečovat maximálně o 4 děti předškolního věku včetně svých vlastních dětí.

Obce kromě péče v obvyklých časech zajišťují také služby ve večerních a nočních hodinách a o víkendech pro děti, jejichž rodiče pracují ve směnných provozech.

77 Ministerstvo sociálních věcí a zdraví ve Finsku. 2013. Childcare and family policy in Finland.

4.1.3 Finanční podpora⁷⁸

Místo v zařízení péče o děti předškolního věku je ve Finsku garantováno již od 9 měsíců, tedy v době, kdy končí rodičovská dovolená. Abychom měli povědomí o systému jako celku, představíme nyní systém finanční podpory včetně příspěvků během mateřské a rodičovské dovolené. Podporu rodin ve Finsku zajišťuje tzv. Kela⁷⁹, úřad pro sociální zabezpečení.

Mateřská dovolená ve Finsku trvá 105 pracovních dní a začíná 30–50 dní před očekávaným termínem porodu. Výše finanční podpory v této době závisí na předchozím příjmu rodičky. Pokud v předchozích 12 měsících neměla příjem nebo byl za rok nižší než 11 943 EUR, náleží jí minimální podpora ve výši 28,94 EUR za den.

Otcové ve Finsku mohou čerpat otcovskou dovolenou v délce 54 pracovních dní. Z toho maximálně 18 dní mohou využít souběžně s matkou dítěte (během mateřské a rodičovské dovolené). Zbytek pak čerpají po skončení rodičovské dovolené, ale nejpozději do dvou let věku dítěte. Výše příspěvku se opět vypočítá dle příjmu v předchozích 12 měsících, minimální částka je opět 28,94 EUR denně.

Rodičovská dovolená navazuje na mateřskou dovolenou a nastoupit na ni může vždy jen jeden z rodičů (ale mohou se i střídát). Příspěvek je poskytován v délce 158 pracovních dní, tedy přibližně půl roku. Výše příspěvku zůstává stejná jako u mateřské a otcovské dovolené.

Po ukončení rodičovské dovolené dítě buď nastoupí do zařízení péče o děti nebo s ním jeden rodič může zůstat doma až do jeho tří let. Pokud rodina využívá služby zřízené obcí, je většina nákladů na tuto péči hrazena obcí a rodiče za tuto službu také platí. Pokud si rodina vybere soukromého poskytovatele, má nárok na příspěvek na soukromou péči. Zůstává-li s dítětem doma jeden z rodičů, mají nárok na příspěvek na domácí péči.

Platby za obecní zařízení se odvíjejí od příjmu a velikosti rodiny. Příspěvky od rodin tvoří přibližně 14 % nákladů na provoz předškolních zařízení.⁸⁰ Ministerstvo pro kulturu a vzdělávání každé dva roky stanovuje minimální a maximální výši úhrad – od srpna 2020 bude maximální měsíční příspěvek 288 EUR a minimální 27 EUR. Pokud zařízení navštěvuje více dětí z téže rodiny, pak druhé dítě platí 50 % poplatku a každé další 20 %.⁸¹

Příspěvek na soukromou péči dostávají rodiny, jejichž děti nenavštěvují zařízení zřízené obcí, ale využívají služeb soukromého poskytovatele – může jít o soukromé centrum denní péče, o poskytovatele rodinného typu služeb, ale i o příbuzného, který nežije ve stejné domácnosti. Příspěvek se skládá z příspěvku na péči („care allowance“), který vychází z práva každého dítěte na vzdělání, a z příplatku na péči („care supplement“), který je závislý na příjmu rodiny. Mimo to může být poskytován ještě příspěvek od obce, ale to závisí již na místní samosprávě, není přítomen vždy. Výše příspěvku na péči činí 172,25 EUR nebo 63,38 EUR měsíčně v závislosti na rozsahu péče. Plnou sazbu dostávají děti, jejichž rodiče pracují nebo studují na plný úvazek. Nižší ty, jejichž rodiče jsou doma, ať už z důvodu nezaměstnanosti nebo péče o jiné

78 <https://stm.fi/en/income-security/financial-assistance-families>.

79 <https://www.kela.fi/web/en>.

80 Ministerstvo sociálních věcí a zdraví ve Finsku. 2013. Childcare and family policy in Finland.

81 Podrobnosti k platbám lze najít zde: <https://minedu.fi/en/client-fees-eccec>.

dítě. Příplatek na péči pak může dle příjmu rodiny dosáhnout až 148,85 eur za měsíc, nicméně u rodin, které mají nárok pouze na nižší příspěvek na péči je i příplatek zredukován na 50 %. Tato finanční podpora je vyplácena přímo poskytovateli péče, nikoli rodinám, a je zdanitelným příjmem.⁸²

Pokud se rodič rozhodne zůstat s dítětem doma, má nárok na příspěvek na domácí péči. Ten se opět skládá ze dvou složek, kdy první je stejná pro všechny a činí 338,34 EUR měsíčně pro dítě do tří let a 101,29 EUR měsíčně pro každé další dítě mladší tří let. 65,09 EUR je příspěvek pro dítě starší tří let předškolního věku. Druhá složka, příplatek na domácí péči, se opět odvíjí od příjmu rodiny a může být maximálně 181,07 EUR měsíčně a vyplácí se vždy pouze pro jedno dítě. Kromě toho některé obce přidávají další finanční podporu.

Mimo uvedené možnosti existuje flexibilní příspěvek na péči, který náleží rodičům dětí mladších tří let, kteří pracují maximálně 30 hodin týdně. Tento příspěvek mohou pobírat oba rodiče, ale musí pracovat v různé dny nebo časy. Výše příspěvku závisí na tom, kolik času rodič tráví v práci (241,19 – 160,80 EUR měsíčně). Tento příspěvek je možné čerpat pouze na jedno dítě.

4.2 Švédsko

Tabulka č. 9 Švédsko – základní informace

Věk, od kdy je garantována služba	12 měsíců
Kdo zajišťuje garanci	obce
Poskytovatelé služeb	mateřské školy zřízené obcí, soukromí poskytovatelé
Typ systému služeb	jednotný od 1 do 5 let
Výše poplatku za obecní službu	max. 135 EUR ⁸³ měsíčně
Počet dětí na 1 pečující osobu	není zákonem stanoveno

4.2.1 Základní charakteristiky systému

Ve Švédsku funguje také jednotný systém péče a vzdělávání v raném věku, který spadá pod resort vzdělávání, konkrétně je zde výkonným orgánem Švédská národní agentura pro vzdělávání Skolverket, která je centrální administrativní autoritou pro tuto oblast, a dohlíží, podporuje a hodnotí systém vzdělávání a navrhuje jeho úpravy.⁸⁴ Předškolní vzdělávání je určeno pro děti od jednoho roku do pěti let, následuje povinná předškolní třída a po ní děti nastupují k povinnému základnímu vzdělávání. Od jednoho roku věku

82 Kela. Benefits for families with children. Dostupné z:

https://www.kela.fi/documents/10180/3571044/Koti+ja+perhe_esite_en_Kela.pdf.

83 Údaj z roku 2018, podrobněji vysvětleno níže, zdroj: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-programmes-pre-primary-education-1_en K přepočtu na EUR použit denní kurz ECB k 29.8.2020, tj. 1 EUR = 10,2603 SEK.

84 <https://www.skolverket.se/>.

mají děti nárok na místo v mateřské škole v takovém rozsahu, jaký je potřeba vzhledem k zaměstnání rodičů nebo potřebám dítěte. To nevyklučuje ani děti rodičů, kteří jsou nezaměstnaní nebo na rodičovské dovolené s jiným dítětem – tyto děti mají právo na předškolní péči minimálně tři hodiny denně nebo 15 hodin týdně. Od podzimu roku, ve kterém děti dosáhnou tří let, mají děti nárok na 525 hodin ročně zdarma.⁸⁵

Vzdělávání a péči v raném věku zde upravuje školský zákon,⁸⁶ stejně tak i následující povinnou předškolní třídu a další stupně vzdělávání.

Za garanci místa pro dítě zodpovídají obce. Když rodiče zažádají o umístění dítěte v předškolním zařízení, je obec povinna jim ho zajistit do čtyř měsíců. U dětí se speciálními potřebami by to mělo být ještě rychleji. Pokud není dostatečná kapacita v zařízeních zřizovaných přímo obcí, mohou obce spolupracovat se soukromými poskytovateli nebo se dohodnout se zařízením v jiné obci, pokud s tím rodina souhlasí. Stejně tak mohou rodiče žádat o umístění v jiné obci, pokud jim to z nějakého důvodu vyhovuje (například dojíždění za prací nebo komunikace v mateřském jazyce).

V roce 2017 navštěvovalo předškolní zařízení 84 % dětí ve věku 1–5 let. Ročních dětí docházelo 47 %, dvouletých 87 % a tříletých 92 %. Čtyř a pětiletých dětí se předškolního vzdělávání zúčastňovalo 94 %.⁸⁷

Kromě obecních a soukromých mateřských škol, které zajišťují garantované umístění od 1 roku, mohou rodiny ve Švédsku využívat ještě další formy péče o děti předškolního věku. Jde o tzv. „**otevřené mateřské školy**“, které jsou určeny pro děti, jejichž rodiče jsou doma, protože do těchto zařízení docházejí děti v doprovodu rodičů a společně se tu věnují různým aktivitám. Účelem těchto zařízení je nejen poskytnout dětem možnost vzdělávání a rozvoje, ale důležitý je tu i sociální rozměr, který umožňuje celé rodině stát se součástí komunity. Zřizovatelem jsou většinou obce a aktivity probíhají pod vedením předškolního pedagoga. V roce 2017 bylo ve Švédsku 485 těchto školek, většina z nich funguje spíše ve větších městech.⁸⁸

Mimo to je tu „**pedagogická péče**“, která funguje v různých formách pro děti od 1 roku do 12 let – buď jde o jednu osobu, která o děti pečuje u sebe doma, nebo o skupinu rodin, které se vzájemně střídají v poskytování péče o děti, nebo jsou tu společnosti, které zaměstnávají pečující osoby a ty se pak o děti starají u sebe doma (obdobu agentur zajišťujících hlídání dětí). Poskytovatelé pedagogické péče často úzce spolupracují s obcemi i místními mateřskými školami. Využití této formy péče postupně klesá – v 90. letech ji využívalo kolem 130 000 dětí, na podzim roku 2017 to bylo pouhých 11 585 dětí. Důvodem je rozvoj mateřských škol a volnočasových center (pro péči o starší děti). Tyto služby jsou v současnosti nejvíce využívány pro děti předškolního věku a až polovinu skupin tvoří počet 5–6 dětí.

Obec by také měla být schopna zajistit péči o děti i mimo otvírací dobu školek, když rodiče pracují a potřebují dítě někam umístit.

85 Poplatky se tedy mohou účtovat pouze za hodiny nad rámec této bezplatné garance.

86 https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800.

87 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-80_en.

88 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisational-variations-and-alternative-structures-early-childhood-education-and-care-78_en.

4.2.2 Zajištění kvality

Legislativa ve Švédsku konkrétně neupravuje počet dětí na jednu pečující osobu, nicméně Národní agentura pro vzdělávání (Skolverket) vydala průvodce s pokyny, jak mají zařízení předškolní péče dimenzovat skupiny dětí a plánovat jejich činnosti s jednotlivými členy personálu. Těmito osnovami se pak zařízení řídí při zpracování svého plánu práce s dětmi. Je zde kladen velký důraz na podporu zájmu dítěte o vzdělávání a nastartování procesu celoživotního učení. Tyto osnovy nejsou závazné pro poskytovatele tzv. pedagogické péče, nicméně i ti je mohou využívat pro realizaci svých aktivit. V roce 2017 byla průměrná velikost skupiny ve školce 15,3 dětí, přičemž na jednoho zaměstnance pracujícího na plný úvazek připadlo 5,1 dětí.⁸⁹ Skupiny bývají buď rozdělené pro děti do tří let a od tří do pěti let, nebo jsou i tzv. sourozenecké skupiny, kde jsou děti od jednoho roku až do pěti let.

Za kvalitu vzdělávání jsou zodpovědné obce a kontroluje ji školská inspekce, která má být ale zároveň podporou pro předškolní zařízení, aby dokázala poskytovat služby v souladu s legislativou a nastavenými osnovami.

4.2.3 Finanční podpora

I ve Švédsku je předškolní péče částečně hrazena rodiči a výše poplatku se odvíjí od jejich příjmu. Pro nízkopříjmové rodiny je MŠ zdarma, na druhou stranu je zde stanovena i maximální výše poplatku (v roce 2018 to bylo 135 EUR měsíčně). Za první dítě rodiče hradí 3 % ze svého příjmu do uvedené maximální výše poplatku. Za druhé dítě 2 %, za třetí 1 % a čtvrté dítě má služby zdarma. Samozřejmě s každým dítětem se poměrně snižuje i maximální výše úhrady.

Rodiče ve Švédsku mají nárok na 480 dní rodičovské dovolené, 240 je určeno pro každého z nich, ale mohou si je mezi sebe přerozdělit dle potřeby, nicméně každý z nich má výhradní právo na 90 dní, které nemůže vyčerpat ten druhý. Žena má nárok na čerpání této dovolené již 60 dnů před očekávaným termínem porodu. Druhý rodič má kromě rodičovské dovolené nárok na tzv. dočasnou dovolenou („temporary leave“) v délce 10 dní, kterou čerpá v souvislosti s narozením nebo adoptí dítěte. Těchto deset dní lze čerpat nejpozději do 90 dnů od porodu a lze je využít i na část pracovní doby a rozložit tak na více dnů. Výše podpory během rodičovské dovolené se po 390 dní odvíjí od výše příjmu, zbylých 90 dní pak tvoří základní jednotná sazba 18 EUR denně. Pokud rodiče byli studenti, nezaměstnaní nebo nepracovali před porodem dostatečně dlouhou dobu a nebyli tedy účastní na nemocenském pojištění (tj. alespoň 240 dní), pak pro uvedených 390 dní mají příspěvek ve výši 24 EUR denně. Maximální výše dávky dle příjmu je pak 96 EUR za den.⁹⁰ Pokud si rodič přeje být s dítětem doma déle, může požádat o nižší denní dávku a tím si rodičovskou dovolenou prodloužit. Během prvního roku života dítěte mohou rodiče vyčerpat až 30 dní zároveň (tzv. „double days“), zbytek pak zůstává doma s dítětem pouze jeden z rodičů.

89 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-programmes-pre-primary-education-1_en.

90 <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1130&langId=en&intPageId=4808>.

4.3 Norsko

Tabulka č. 10 Norsko – základní informace

Věk, od kdy je garantována služba	12 měsíců
Kdo zajišťuje garanci	obce
Poskytovatelé služeb	obecní a soukromé MŠ
Typ systému služeb	jednotný od 0 do 5 let
Výše poplatku za obecní službu	max. 3 152 EUR ⁹¹ ročně (tj. cca 263 EUR měsíčně)
Počet dětí na 1 pečující osobu	max. 3 děti mladší tří let a 6 dětí starších 3 let

4.3.1 Základní charakteristiky systému

Garance místa v předškolních zařízeních byla v Norsku zavedena v roce 2009, a to pro všechny děti od 1 roku věku. Pokud dítě dosáhne tohoto věku do srpna, pak má nárok na místo právě od srpna (tj. začátku školního roku), pokud se narodilo od září do prosince, tak mu musí obec zajistit místo v mateřské škole do konce měsíce, ve kterém 1 roku dosáhne. Opět jsou to obce, kdo zaručuje dostupnost služeb péče o děti. Obce zřizují svá vlastní předškolní zařízení, ale úzce spolupracují i se soukromými poskytovateli. Rodiče si mohou vybrat, do které školy své dítě umístí. Soukromá i obecní zařízení dostávají téměř stejné finance z veřejných rozpočtů, přičemž obec dohlíží na činnost obou typů škol a má přehled o jejich kapacitách. Obecní zařízení přijímají děti dle spádovosti, soukromá nemusí. Do předškolního zařízení mohou docházet i děti mladší jednoho roku, pokud je pro ně volná kapacita.⁹²

Aby byla místa pro děti opravdu dostupná, obce průběžně monitorují počet dětí, které v nich žijí, a zároveň dostávají reporty od školek o volné kapacitě. Mezi lety 2003 a 2011 norská vláda ztrojnásobila výdaje na budování kapacit předškolních zařízení a na rozvoj vzdělávání pedagogických pracovníků. Došlo tak k navýšení kapacit a v současné době předškolní zařízení navštěvuje 91,3 % dětí ve věku 1–5 let, přičemž děti do 3 let participují v podílu kolem 80 %.⁹³

Kromě klasických mateřských škol zde existují také tzv. „**rodinné mateřské školy**“, které poskytují služby v domácím prostředí pro menší skupiny dětí. Většinou se o děti stará asistent pod dohledem kvalifikovaného předškolního pedagoga, který má na starost více takových skupin. Obvykle je tato péče využívána u dětí do tří let.

91 Opět přepočítáno dle aktuálního kurzu ECB ke dni 29.8.2020, kdy 1 EUR = 10,47 NOK.

92 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-early-childhood-education-and-care-4_en.

93 Další statistické údaje jsou dostupné v publikaci OECD Early childhood education and care policy review Norway (2014), s. 13: https://www.regjeringen.no/contentassets/6372d4f3c219436e990a5b980447192e/oeecd_norway_ecec_review_final_web.pdf.

Posledním typem služeb jsou tzv. „**otevřené mateřské školy**“. Podobně jako ve Švédsku jde o zařízení, kam dochází rodiče s dětmi společně a věnují se tam aktivitám pod vedením pedagoga. Jde o dobrovolnou aktivitu pro volně přichozí účastníky. Populární jsou zejména mezi imigranty a rodiči na rodičovské dovolené.

V roce 1995 byl přijat první zákon o předškolní péči a o rok později se posunul věk pro začátek povinné školní docházky ze 7 na 6 let. Tím se uvolnila kapacita pro menší děti v mateřských školách. Budování celého systému vzdělávání a péče v raném věku nicméně začalo již v 70. letech, kdy bylo hlavní motivací zajistit lepší přístup žen – matek na trh práce. Genderová vyváženost byla při rozvoji vzdělávání a péče v raném věku vždy ve středu zájmu norské vlády. Podíl žen s malými dětmi, které pracují, se tak dařilo postupně navyšovat a v roce 2010 pracovalo 83 % matek s dětmi ve věku 1–2 roky, z toho 32 % na částečný úvazek, a 86 % matek s dětmi ve věku 3–5 let, z toho 29 % na částečný úvazek.⁹⁴

Od roku 2009, kdy byla garance místa pro děti od 1 roku věku zavedena, se systém stále potýká s nedostatkem kvalifikovaných pedagogických pracovníků. Výzvou při expanzi předškolních zařízení také bylo nastavení komunikačních kanálů a sběr statistických dat pro monitoring volných kapacit, který umožňuje efektivní fungování zajištění garantovaných míst.⁹⁵

4.3.2 Zajištění kvality

Zákon zde neupravuje velikost skupin, pouze počet dětí na pečující osoby. Od roku 2018 došlo ke snížení poměru počtu dětí k personálu tak, že na jednoho zaměstnance mohou připadat maximálně 3 děti do tří let věku a 6 dětí starších 3 let. Na jednoho kvalifikovaného učitele pak ve školce smí být maximálně 7 dětí mladších 3 let a 14 dětí starších.⁹⁶

Dle norského zákona o předškolním vzdělávání musí být ve školce vedoucí učitel s terciárním vzděláním z oblasti předškolního vzdělávání nebo musí mít jiný vysokoškolský titul z oblasti péče o děti s pedagogickou odborností. Další kvalifikovaní učitelé musí mít také univerzitní vzdělání buď přímo z oblasti předškolní pedagogiky nebo jiný tříletý vysokoškolský obor s doplňujícím vzděláním z této oblasti.⁹⁷ Kromě učitelů jsou v mateřských školách asistenti, kteří by měli podstoupit čtyřletý výcvik na úrovni vyššího sekundárního vzdělání z oblasti péče o děti a mládež.⁹⁸

4.3.3 Finanční podpora

Platby rodičů za předškolní vzdělávání jsou v Norsku opět závislé na příjmech a jsou zastropovány maximální výší poplatku, kterou každý rok stanovuje Ministerstvo pro vzdělávání a výzkum. V roce 2019 byla tato částka 3 152 EUR za rok (cca 87 000 Kč). Zároveň platí, že celková částka, kterou rodina za předškolní vzdělávání ročně zaplatí, nesmí přesáhnout 6 % jejich celkových příjmů. Za druhé dítě se pak platí 70 %

94 Tamtéž.

95 Tyto informace pro potřeby této analýzy poskytla zástupkyně norského Ministerstva pro vzdělávání a výzkum, nicméně je najdeme i v publikaci OECD uvedené v předchozích poznámkách, např. s. 57 ohledně nedostatku kvalifikovaného personálu.

96 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-early-childhood-education-and-care-4_en

97 Lov om barnehager, kap. 5, sekce 17. Překlad v angličtině dostupný zde: https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-06-17-64/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2

98 Early childhood education and care policy review Norway (2014), s. 13.

vyměřeného poplatku a za třetího 50 %.⁹⁹ Aby bylo vzdělávání a péče v raném věku dostupné i nízkopříjmovým skupinám, bylo navíc od roku 2016 zavedeno, že děti z nízkopříjmových skupin od 3 let výše mají nárok na 20 hodin týdně zdarma. Vláda přitom stanovuje každý rok maximální výši příjmů, do které tento nárok platí (pro školní rok 2016/2017 to bylo 39 828 EUR za rok).¹⁰⁰

Rodičovská dovolená v Norsku trvá buď 49 týdnů při čerpání 100 % výše dávky (tzn. 100 % předchozího příjmu) nebo 59 týdnů při 80 % výše dávky. Matka na ni nastupuje 3 týdny před termínem porodu a 6 týdnů po porodu je vyhrazeno pouze pro ni. Část rodičovské dovolené je určena pro otce a zbytek si mohou rodiče rozdělit dle svého rozhodnutí. Ženy, které nemají nárok na rodičovský příspěvek (tzn. nepracovaly alespoň 10 měsíců před vznikem nároku na dávku) dostávají po porodu jednorázovou mateřskou dávku. Ta v roce 2020 činila 8 092 EUR.¹⁰¹

Pokud se rodiče rozhodnou neumístit v 1 roce dítě do mateřské školy, mohou do 23 měsíců věku dítěte, tedy ještě maximálně dalších 11 měsíců čerpat „benefit pro rodiče malých dětí“. V roce 2014 činila tato dávka 573 EUR měsíčně. Tuto dávku lze kombinovat s částečným navštěvováním MŠ, tj. pokud dítě do zařízení dochází na 19 hodin měsíčně a méně, dostanou rodiče polovinu dávky.¹⁰²

4.4 Dánsko

Tabulka č. 11 Dánsko – základní informace

Věk, od kdy je garantována služba	26 týdnů (tj. cca 6 měsíců)
Kdo zajišťuje garanci	obce
Poskytovatelé služeb	mateřské školy a poskytovatelé domácí péče
Typ systému služeb	jednotný od 0 do 6 let
Výše poplatku za obecní službu	do 25 % celkových nákladů
Počet dětí na 1 pečující osobu	v MŠ není stanoveno, v domácí péči max. 5 dětí na jednu pečující osobu

4.4.1 Základní charakteristiky systému

V Dánsku je místo v předškolním zařízení garantováno pro děti již ve věku 26 týdnů. Obce, které garanci zajišťují, musí včas informovat rodiče, kdy musí dítě přihlásit, aby mohlo být v tomto věku do zařízení opravdu přijato. Pokud obec není schopna místo zajistit, pak musí pokrýt náklady rodiny spojené s využitím

99 <https://www.regjeringen.no/en/topics/families-and-children/kindergarden/innsikt/finansiering-av-barnehager/id2344788/>

100 Tamtéž.

101 <https://familie.nav.no/om-engangsstonad>.

102 <https://www.regjeringen.no/en/topics/families-and-children/innsiktsartikler/family-benefits/id670514/>.

domácí péče nebo s umístěním do zařízení v jiném městě. Případně poskytuje finance, aby jeden z rodičů mohl s dítětem zůstat ještě doma.

Zařízení péče o děti předškolního věku se tu dělí na:

- „vuggestue“, angl. nurseries – určené pro děti do 3 let,
- „børnehave“, angl. kindergarten – pro děti od 3 do 5 nebo 6 let,
- integrované instituce pro děti od 26 týdnů do 5 nebo 6 let,
- „dagpleje“ – poskytovatelé domácí péče pro děti od 26 týdnů do 5 nebo 6 let.¹⁰³

Všechny uvedené typy jsou většinou zřizovány a kontrolovány obcemi, ale jsou zde i soukromí poskytovatelé. Jejich činnost musí obec schválit a následně na ni také dohlíží. Soukromá zařízení nedostávají žádné finance od obce, jsou plně hrazena rodiči. Nicméně rodiče dostávají příspěvek na soukromá zařízení, který musí být minimálně ve výši 75 % nejnižšího poplatku za veřejné zařízení v dané obci.¹⁰⁴

Rodiče také mohou zůstat s dětmi doma déle než 26 měsíců a pak dostávají příspěvek od obce. Podmínkou zde je, že rodiče musí mluvit dánsky, aby dítě rozvíjelo dovednost mluvit tímto jazykem.¹⁰⁵ Od srpna roku 2019 vešlo v platnost nové usnesení, které má zajistit vzdělání pro děti z marginalizovaných oblastí – účast na vzdělávání je pro ně od věku 1 až 2 let povinná v předškolním zařízení nebo v autorizované domácí péči. Pokud rodiče chtějí dítě vzdělávat doma, musí obec zhodnotit, zda jsou schopni poskytnout takovou úroveň vzdělání (zejména v komunikaci v dánštině) jako předškolní instituce.¹⁰⁶

4.4.2 Zajištění kvality

V roce 2018 dánský parlament schválil nové osnovy pro předškolní vzdělávání. Jsou určené pro děti od 0 do 6 let a zdůrazňují důležitost dětské hry, zvědavosti a sociálních vztahů. Obsahují popis ústředních pedagogických hodnot, na kterých by se vzdělávání mělo zakládat. Dále popisují šest tematických okruhů:

- Osobní rozvoj,
- Sociální dovednosti,
- Komunikace a jazyk,
- Tělo, smysly a pohyb,
- Kultura, estetika a společnost,
- Příroda, outdoor a věda.

Každé zařízení pak vytváří své vlastní osnovy dle těchto celostátních s ohledem na místní specifika, ale i skupinu dětí jako takovou. Mimo to je zde kladen důraz na evaluaci – zaměstnanci mají být kritičtí a reflektivní ke své vlastní praxi.¹⁰⁷

103 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-early-childhood-education-and-care-0_en.

104 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisational-variations-and-alternative-structures-early-childhood-education-and-care-22_en.

105 Tamtéž.

106 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-reforms-early-childhood-education-and-care-18_en.

107 Tamtéž.

Počet dětí na jednu pečující osobu není legislativně ukotven, ale většinou zde jsou skupiny o 11 až 12 dětech, o které se starají 3 až 4 pedagogové a asistenti. Domácí poskytovatelé mohou pečovat až o 5 dětí ve skupině (pokud jsou zde dvě pečující osoby a více, může jim obec povolit poskytování služeb až pro 10 dětí najednou).

4.4.3 Finanční podpora

Mateřská a rodičovská dovolená se zde také dělí mezi otce a matku. Matka nastupuje na „těhotenskou dovolenou“ 4 týdny před očekávaným termínem porodu a po něm má vyhrazeno 14 týdnů mateřské dovolené. Otec má nárok na 2 týdny otcovské dovolené, které může vyčerpat kdykoli během prvních 14 týdnů po porodu. Následuje 32 sdílených týdnů rodičovské dovolené, kde si rodiče vybírají, kdo bude s dítětem doma. Tuto dovolenou je možné čerpat až do věku 9 let dítěte. Výše podpory v tomto období se odvíjí od předchozího příjmu, maximálně se však jedná o 585 EUR¹⁰⁸ měsíčně (pro rok 2019, částka ještě podléhá zdanění).

Poplatek, který rodiče hradí za služby ve veřejném zařízení, nesmí přesáhnout 25 % celkových nákladů na péči.¹⁰⁹ Cenu stanovuje obec jakožto zřizovatel. Jako příklad můžeme uvést ceny z Kodaňských zařízení – pro děti do 3 let stojí měsíc v předškolním zařízení („nursery“) 415 EUR, v domácí péči „dagpleje“ 443 EUR (včetně jídla), pro děti od 3 do 6 let v předškolním zařízení („kindergarten“) rodiče měsíčně platí 240 EUR (bez jídla).¹¹⁰

Obec může dále udělit rodičům tzv. ekonomickou podporu, pokud mají nízké příjmy. V podstatě jim tak zcela nebo částečně odpustí jejich vlastní příspěvek na službu. V roce 2019 byla tato podpora ve výši 100 % pro rodiny s příjmem do 23 859 EUR ročně. Plnou částku pak platí rodiny s příjmem nad 74 114 EUR.¹¹¹

4.5 Estonsko

Tabulka č. 12 Estonsko – základní informace

Věk, od kdy je garantována služba	18 měsíců
Kdo zajišťuje garanci	obce
Poskytovatelé služeb	obecní i soukromé mateřské školy, denní péče
Typ systému služeb	jednotný
Výše poplatku za obecní službu	max. do výše 20 % minimální mzdy
Počet dětí na 1 pečující osobu	do 3 let max. 7, od 3 let max. 10

108 Opět dle aktuálního kurzu ECB k 29.8.2020, tj. 1 EUR = 7,4439 DKK.

109 Eurydice, 2019. Key data on Early Childhood Education and Care, s. 57.

110 <https://international.kk.dk/artikel/cost-childcare-services>.

111 <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1107&langId=en&intPageId=4486>.

4.5.1 Základní charakteristiky systému

Systém služeb péče o děti předškolního věku byl v Estonsku zaveden v roce 2006/2007. Do roku 2016 se tam podařilo zdvojnásobit počet zařízení péče o děti. Garance je zde zavedena od 18 měsíců věku a ručí za ně obce. Rodiče mohou požádat o umístění dítěte do zařízení a obec jim toto místo v jejich spádové oblasti musí zařídit. Zároveň je možné požádat o místo i mimo tuto oblast, například kvůli dojíždění do zaměstnání, nicméně přednost mají při přijímání vždy děti residentů.

Účast dětí na předškolním vzdělávání je tu poměrně vysoká – zařízení předškolní péče navštěvovalo ve školním roce 2018/2019 81 % dětí ve věku 1,5–3 roky a téměř 94 % dětí ve věku 4–7 let. Pro děti mladší tří let mohou rodiče namísto mateřské školy zvolit variantu denní péče, přičemž platba rodičů za tuto službu nesmí přesáhnout 20 % minimální mzdy.¹¹²

V předškolních zařízeních jsou buď samostatně skupiny pro děti do tří let (jesle) a pro děti od 4 do 7 let (mateřská škola), nebo mohou být i smíšené skupiny od 1,5 do 7 let.

Předškolní péče zde byla součástí sociálních služeb, ale nyní se klade důraz více na vzdělávání než na péči, a tak legislativně předškolní zařízení již spadají pod zákon o předškolním vzdělávání, čímž se snížila přebytečná administrativní regulace a rozvíjí se pravomoc obcí, aby mohly flexibilněji reagovat na potřeby rodin a naplňovat cíl vzdělávání, kterým je především zdravý vývoj dětí.¹¹³ Dalším krokem ve vývoji služeb péče o děti předškolního věku je nastavení standardů pro pečující osoby a implementace jejich vzdělávání. V současnosti je vyvíjen jejich online registr.

4.5.2 Zajištění kvality

Počty dětí ve skupinách a v poměru k pečujícím osobám jsou závislé na věku dětí a na tom, zda jsou zde děti se speciálními potřebami. Ve skupině jeslí (1,5–3 roky) může být až 14 dětí, přičemž na 1 pečující osobu (učitel nebo jeho asistent) může připadat maximálně 7 dětí. V mateřské škole (4–7 let) může být ve skupině maximálně 20 dětí a na jednu pečující osobu jich připadá 10. Ve smíšené skupině (1,5–7 let) je nejvíce 18 dětí, z toho 9 na jednu pečující osobu. Ve skupinách s dětmi se speciálními potřebami je počet omezen na 12 a poměr k pečujícím osobám se stanovuje individuálně dle potřeb dětí.¹¹⁴

4.5.3 Finanční podpora

V Estonsku je vyhrazeno 140 dní „těhotenské“ a mateřské dovolené pro matky. Tu mohou začít čerpat mezi 30. a 36. týdnem těhotenství. Po uplynutí této doby následuje rodičovská dovolená, kterou může čerpat i otec dítěte. Rodičovský příspěvek jim tu náleží po dobu 435 dní a lze ho vyčerpat až do tří let věku dítěte (tzn. je možné rodičovskou dovolenou přerušit, pracovat, a následně být opět s dítětem doma a příspěvek čerpat). Otec může na rodičovskou dovolenou nastoupit nejdříve 70 dní po porodu.¹¹⁵

112 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-3_en.

113 Tamtéž.

114 Tamtéž.

115 <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1108&langId=en&intPageId=5054>.

Výše mateřského i rodičovského příspěvku se odvíjí od předchozího příjmu rodiče. Minimální výše příspěvku je stanovena na 500 EUR měsíčně, ta je určena pro ty, kteří před těhotenstvím nebyli zaměstnáni. Pokud matka zaměstnána byla, ale její průměrný předchozí příjem je nižší než minimální mzda, dostává rodičovský příspěvek ve výši 540 EUR. Maximální výše příspěvku v roce 2019 byla 3 319,80 EUR.

Při rodičovské dovolené je možné si přivydělat, ale pokud příjem ze zaměstnání překročí polovinu maximální výše rodičovského příspěvku (tj. 1 659,90 EUR), je příspěvek redukován.¹¹⁶

Předškolní zařízení jsou financována zejména obcemi, mezi které jsou alokovány peníze ze státního rozpočtu, a to jak za účelem navyšování míst v předškolních zařízeních, tak na pokrytí běžných provozních nákladů. Rodiče se na pokrytí nákladů také podílejí, výši stanovuje obec. Poplatky se mohou lišit dle věku dětí a dalších kritérií, nicméně jejich maximální výše nesmí přesáhnout 20 % minimální mzdy aktuálně stanovené vládou.¹¹⁷

4.6 Lotyšsko

Tabulka č. 13 Lotyšsko – základní informace

Věk, od kdy je garantována služba	18 měsíců
Kdo zajišťuje garanci	obce
Poskytovatelé služeb	mateřské školy a poskytovatelé domácí péče
Typ systému služeb	jednotný
Výše poplatku za obecní službu	hradí se pouze jídlo
Počet dětí na 1 pečující osobu	není stanoveno

4.6.1 Základní charakteristiky systému

Předškolní zařízení v Lotyšsku jsou určena pro děti od 1,5 do 7 let. Je zde deklarovaná garance míst pro děti od 18 měsíců, a to od roku 2011.¹¹⁸ Na poptávku po místech v předškolním zařízení mají odpovídat obce, a to tak, že pokud se sejde alespoň 10 dětí (nebo 8 dětí se speciálními potřebami), jejichž rodiče požádají o umístění do předškolního zařízení, měly by toto zařízení založit, není-li k dispozici. Dále musí zajistit místo v nejbližším vzdělávacím zařízení pro děti ve věku 5 a 6 let, které mají povinnou předškolní docházku. Obce ve venkovských oblastech také zajišťují hromadnou dopravu do předškolních zařízení.

116 Tamtéž.

117 Zákon o předškolním vzdělávání, kapitola 5, paragraf 27. Dostupné v anglickém jazyce zde <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/512012015002/consolide/current>.

118 OECD. 2016. Reviews on National Policies for Education: Education in Latvia. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264250628-en/1/2/2/index.html?itemId=/content/publication/9789264250628-en&csp=99498763de5faf2e2dc9075b7ec61c73&itemIGO=oecd&itemContentType=book#chap-2>.

Předškolní vzdělávání je tedy dobrovolné pro děti od 18 měsíců do 4 let, povinné je od 5 let. Realizuje se buď v mateřských školách nebo u poskytovatelů domácí péče (tato služba zde byla zřízena v roce 2013). Povinné předškolní vzdělávání je zavedeno pro včasnou diagnostiku případných vzdělávacích obtíží a pro zajištění jazykové vybavenosti menšin. Rodiče mohou realizovat předškolní vzdělávání sami za podpory vzdělávacích institucí. V 7 letech začíná povinná školní docházka.

Zřizovatel předškolního zařízení určuje způsob, jakým jsou děti přijímány. Nejčastěji je pořadí určeno podle doby příjmu přihlášky ke vzdělávání, nicméně jsou tu daná další doporučení od Ministerstva pro vzdělávání a vědu, podle nichž mají být děti přijímány, pokud poptávka převyšuje nabídku – přednost tak mají mít například děti profesionálních vojáků, policistů či celníků, kterým se změní místo výkonu služby. Dále jsou upřednostňovány děti ve věku 5 a 6 let, pro které je docházka již povinná, děti, jejichž rodič v daném zařízení pracuje, děti z neúplných rodin, děti v pěstounské péči a další, dle kritérií, která stanovují obce.

V Lotyšsku funguje jednotný systém péče o děti předškolního věku, nejsou zde tedy vyhrazeny zvlášť instituce pro děti mladšího a staršího předškolního věku. V rámci jedné MŠ pak bývají děti buď rozřazeny do skupin dle věku (školní model) nebo jsou zde skupiny smíšené (rodinný model). Obě verze mohou fungovat i v rámci jednoho zařízení, vždy záleží na zřizovateli a vedení mateřské školy, který systém seskupování dětí zvolí.

Ačkoli byla garance zavedena v roce 2011, ještě o tři roky později publikace OECD uváděla, že poptávka po místech v předškolních zařízeních stále převyšuje nabídku a vzdělávání není dostupné všem, kteří by o něj měli zájem. V odlehlých venkovských oblastech hrají roli velké vzdálenosti a problematické dojíždění (ačkoli obce mají zajišťovat bezplatnou dopravu dětí), ve městech zase není dostatek míst ve veřejných zařízeních. Od roku 2013 tu proto vznikla povinnost pro obce částečně uhradit péči v soukromém zařízení, pokud nejsou schopny poskytnout místa v mateřských školách, které zřizují.¹¹⁹

4.6.2 Zajištění kvality

Kontrola kvality služeb je zajišťována především obcemi jakožto zřizovateli. Je zde stanoven národní vzdělávací plán, podle něž si jednotlivá zařízení stanovují své vlastní osnovy. Každý poskytovatel předškolního vzdělávání, ať už veřejný nebo soukromý, musí být zapsán v registru u Ministerstva pro vzdělávání a vědu. Domácí péče může být poskytována také pouze jako registrovaná u tohoto ministerstva.

Počet dětí na jednu pečující osobu tu není centrálně stanoven, toto rozhodnutí je v kompetenci zřizovatele a vedení mateřské školy. V roce 2012 připadalo na jednoho učitele v průměru 11 dětí ve věku 3–6 let, což je pod průměrem zemí OECD.¹²⁰

Učitel v mateřské škole zde musí mít terciární vzdělání. V průběhu výkonu své činnosti by se pak měl dále vzdělávat, a to v rozsahu 36 hodin každé 3 roky. Oproti tomu pečující osoby v domácí péči mají relativně nízké nároky na kvalifikaci – musí podstoupit pouze 40hodinový kurz s proškolením v první pomoci a nesmí mít záznam v rejstříku trestů.¹²¹

119 Tamtéž.

120 Tamtéž.

121 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisational-variations-and-alternative-structures-early-childhood-education-and-care-40_en.

4.6.3 Finanční podpora

Mateřská dovolená může trvat maximálně 140 dní. Její první část (56 nebo 70 dní) se čerpá během těhotenství a druhá (56 nebo 70 dní) po porodu. Delší verze (70 dní) je pro komplikovaná těhotenství a porody a pro matky víceračat. Otcovská dovolená trvá 10 dní a je možné ji čerpat po porodu. Příspěvky během těchto dovolených činí 80 % předchozího průměrného příjmu.¹²²

Výše příspěvku během rodičovské dovolené je také závislá na předchozím příjmu, ale také na délce dovolené. Pokud chce být rodič s dítětem doma do jeho 1 roku, dostává příspěvek ve výši 60 % předchozího průměrného příjmu. Pokud bude doma 1,5 roku, pak je výše jen 43,75 %. Pokud se vrátí do práce dříve, pak do dosažení daného věku dítěte pobírá 30 % předchozího příspěvku.¹²³

Většina předškolních zařízení v Lotyšsku je veřejná, pouze ve velkých městech jsou i soukromé mateřské školy, které se začaly objevovat kvůli nedostatku míst v obecních zařízeních. Rodiče se finančně na chodu veřejných mateřských škol nepodílejí, platí pouze za stravu a případně za doplňkové služby (například výuka cizího jazyka) a věci, které používá přímo jejich dítě při vzdělávání (pastelky, tužky, papíry apod.). Výukové materiály, knihy a pracovní sešity jsou pro děti do 4 let hrazeny obcemi, pro děti starší (v rámci povinného předškolního vzdělávání) na ně přispívá i stát.

Financování předškolních zařízení je tedy věcí především obecních rozpočtů, pouze platy učitelů v rámci povinného předškolního vzdělávání dětí ve věku 5 a 6 let jsou hrazeny z vládních grantů.¹²⁴

4.7 Německo

Tabulka č. 14 Německo – základní informace

Věk, od kdy je garantována služba	12 měsíců
Kdo zajišťuje garanci	obce – úřad pro rodinu a mládež
Poskytovatelé služeb	jesle, mateřské školy, Tagesmutter/Tagesvater (Kindertagespflege)
Typ systému služeb	rozdělený i jednotný (paralelně)
Výše poplatku za obecní službu	liši se v jednotlivých spolkových zemích
Počet dětí na 1 pečující osobu	v domácí nerodinné péči max 5 dětí, liší se dle legislativy jednotlivých spolkových zemí

122 <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1117&langId=en&intPagId=4631>.

123 <https://www.vsa.gov.lv/en/services/for-parents/parents-benefit/>.

124 OECD. 2016. Reviews on National Policies for Education: Education in Latvia. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264250628-en/1/2/2/index.html?itemId=/content/publication/9789264250628-en&csp=99498763de5faf2e2dc9075b7ec61c73&itemIGO=oecd&itemContentType=book#chap-2>.

4.7.1 Základní charakteristiky systému

Od roku 2013 je v Německu zavedena garance místa v zařízení péče o děti od 1 roku věku. Je zde přitom více variant, jakým způsobem může být toto právo uplatněno – děti mladší tří let buď mohou navštěvovat jesle, dětskou skupinu anebo být u tzv. Tagesmutter/Tagesvater,¹²⁵ tj. u osob, které o děti pečují u sebe doma nebo v jiných obdobných prostorách k tomu určených. Volba zařízení závisí na rodičích i na tom, co nabízí obec, jež zajišťuje umístění dítěte – v jednotlivých regionech se nabídka služeb liší i kvůli historickému vývoji (v NDR byla hustá síť mateřských škol, a tak došlo jen k jejich úpravě pro menší děti, v NSR zůstávaly děti s matkou déle doma, a tak tam došlo k rozvoji nových forem péče o děti jako jsou dětské skupiny).¹²⁶ Po zavedení garance je zde stálá snaha navyšovat nabídku služeb pro děti mladší tří let, což se ukazuje i na stále rostoucích statistikách návštěvnosti předškolních zařízení a služeb u této cílové skupiny.¹²⁷

K legislativnímu ukotvení garance místa pro děti od jednoho roku věku vedla cesta už od roku 1996, kdy byl přijat zákon, podle něž měly nárok na umístění v předškolním zařízení všechny děti od 3 let. V roce 2005 vstoupil v platnost zákon o rozšiřování denní péče, který zaváděl objektivní právní závazek na pokrytí potřeb rodin, které vyžadují umístění dítěte mladšího tří let v nějakém zařízení, nicméně nedával rodičům reálný právní nárok a možnost bránit se, pokud tato potřeba nebude naplněna.¹²⁸ Následoval zákon z roku 2008, podle něž se postupně měla navyšovat kapacita služeb pro děti mladší tří let na 750 000 míst a obce měly poskytnout místo dítěti, jehož rodiče potřebovali nastoupit do zaměstnání nebo se vzdělávat, případně pokud to vyžadoval další zdravý vývoj dítěte.¹²⁹ Pořád to ale nebyl zákonem daný nárok na umístění, ten přišel až v roce 2013 jako poslední stupeň rozšiřování nabídky služeb. Toto rozšiřování bylo a je motivováno hospodářskou politikou a politikou rovného umístění – umožňuje přístupnost kvalitního vzdělání pro všechny děti od raného věku a účast žen v aktivním pracovním životě, čímž přispívá k rovnosti šancí dětí a rovnému postavení žen.¹³⁰ Zavedení garance místa pro děti od jednoho roku věku tedy byl několikaletý plánovaný proces a právnímu nároku předcházelo rozšíření kapacit předškolních zařízení tak, aby se poptávka po místech dala pokrýt.

V lednu 2019 vešel v platnost zákon o dalším rozvoji kvality a účasti v péči o děti, v rámci kterého německá vláda do roku 2022 investuje do předškolního vzdělávání 5,5 miliardy EUR. Zákon se zaměřuje na 10 oblastí, mimo jiné na vytvoření nabídky služeb odpovídající potřebám rodin, na posílení managementu služeb a na nábor a zajištění kvalifikovaných pracovníků. Zvýšení účasti na předškolním vzdělávání a péči by mělo zajistit snížení úhrad ze strany rodičů za tyto služby.

Formy péče o děti předškolního věku v Německu tedy představují buď obcí zřízené mateřské školy (pro věk 3–6 let) či jesle (0–3 roky), dále soukromá zařízení tohoto typu, a pak dětské skupiny (malé pro děti ve věku 0–6 let, velké pro děti ve věku 2–6 let) a tzv. „Kindertagespflege“, což je nerodinná individuální péče Tagesmutter („denní matka“) či Tagesvater („denní otec“). Některá zařízení nabízejí péči i pro děti mladší

125 Jinak také souhrnně nazýváno „kindertagspflege“.

126 MPSV, 2015. Sladění práce a rodiny inspirované příklady dobré praxe ze zahraničí (závěrečná zpráva), s. 7.

127 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-31_en.

128 Meysen, T. a kol. Rechtsanspruch U3 Voraussetzungen und Umfang des Rechtsanspruchs auf Förderung in Tageseinrichtungen und in Kinder-tagespflege für Kinder unter drei Jahren.

129 Tamtéž.

130 Tamtéž.

jednoho roku, ale tyto služby nebývají často využívány kvůli vysokému rodičovskému příspěvku, který rodiče pobírají do 1 roku věku dítěte.¹³¹

Pro naši analýzu je zajímavá zejména služba Kindertagspflege, protože je v podstatě obdobou mikrojeslí a byla jedním z nástrojů, které měly pomoci úspěšnému zavedení garance míst pro děti od jednoho roku věku v Německu. V následujících tabulkách vidíme, jak rostl počet Tagesmutter a Tagesvater a s nimi i počet dětí, které byly v jejich péči. Garance místa pro děti od jednoho roku věku, jak bylo popsáno výše, byla v Německu uvedena v platnost v roce 2013, ale již od roku 2005 se pracovalo na navýšování kapacit předškolních zařízení. Tato statistika je ukázkou toho, jak rozšiřování nabídky služeb péče o děti v raném věku našlo reálné využití.

Tabulka č. 15 Počty Tagesmutter/Tagesvater v letech 2006–2017¹³²

rok	2006	2010	2015	2017
počet Tagesmütter/-väter	30 427	40 853	44 107	43 955

Tabulka č. 16 Počty dětí zapsané v kindertagspflege dle věku v letech 2006–2017

věk	2006	2010	2015	2017
0-3	33 011	71 821	101 600	118 726
3-6	11 971	19 250	23 957	22 480
6-11	11 875	17 277	19 520	17 711
11-14	2 972	3 672	3 729	3 478
celkem	59 829	112 020	148 806	162 395

Zdroj: Statistisches Bundesamt (Destatis), 2017

4.7.2 Zajištění kvality

Požadavky na kvalifikaci pečujících osob se zde, podobně jako v jiných státech, liší dle typu služby. Pro provozování nerodinné domácí péče „Kindertagspflege“ (péče o děti mimo jejich domácnost více než 15 hodin týdně po dobu delší tří měsíců) je potřeba získat povolení od místně příslušného úřadu pro mládež. To je vydáváno na 5 let a opravňuje pečovat o 5 dětí zároveň (pokud zemská legislativa neurčuje jinak). Konkrétní podmínky udělení povolení se liší v jednotlivých spolkových zemích, nicméně úřad vždy ověřuje kompetence žadatele či žadatelky pro výkon této profese, a proto jsou s nimi vedeny rozhovory a provedena návštěva domácnosti, v níž se bude služba poskytovat. Je třeba doložit výpis z rejstříku trestů a osvědčení od lékaře. Pokud má pečující osoba zájem provozovat službu déle než dva roky, musí také podstoupit kurz první pomoci u kojenců a malých dětí. Na úrovni celého státu vydalo spolkové Ministerstvo pro rodinu kurikulum, které zavádí základní kvalifikační minimum v rozsahu 160 hodin, které však není

131 MPSV, 2017. Závěrečná zpráva projektu Sladění práce a rodiny inspirované příklady dobré praxe v Evropě – příloha č. 1: Srovnávací analýza – péče o děti, s. 13.

132 Barvíková, J., Jana Palonciová. 2018. Tagesmutter/Tagesvater v Německu.

povinné, záleží na úpravě v jednotlivých spolkových zemích.¹³³ Pedagogičtí pracovníci v zařízeních péče o děti v raném věku pak musí mít vzdělání na úrovni maturitní zkoušky doplněné o dvouletý odborný výcvik, případně relevantní praxi. Od roku 2004 je možné získat také bakalářský titul z oboru vzdělávání a péče v raném věku.¹³⁴

4.7.3 Finanční podpora

Na financování služeb péče a vzdělávání v raném věku se podílejí jednotlivé spolkové země, obce a rodiče. Výše úhrady ze strany rodičů se v jednotlivých spolkových zemích liší, nicméně obecně jsou poplatky závislé na příjmu rodiny. Zároveň od roku 2019 s novou legislativou, jejímž cílem je zvýšit přístupnost těchto služeb, dochází ke snižování a někde až odpouštění úhrad za služby v předškolním zařízení. Některé spolkové země k tomuto kroku přistoupily už dříve, například v Berlíně je péče a vzdělávání v raném věku zdarma pro děti od 3 let a starší již déle, aby byly zejména rodiny přistěhovalců motivovány děti do zařízení umístit, což má pomoci lépe je začlenit do společnosti.¹³⁵

V roce 2007, tedy ve stejné době, kdy se schvaloval zákon o rozšiřování míst v zařízení vzdělávání a péče v raném věku s výhledem na zavedení garance o pět let později, začal v Německu fungovat nový systém příspěvků na rodičovské dovolené. Byl zaveden tzv. základní rodičovský příspěvek, který trvá 12 měsíců a pohybuje se v rozmezí 300 až 1 800 EUR měsíčně v závislosti na předchozím příjmu. Pokud se druhý rodič podílí na péči v délce alespoň 2 měsíců, získávají dva měsíce navíc. Při pobírání tohoto příspěvku je povoleno pracovat na částečný úvazek až 30 hodin týdně.

S cílem podpořit dřívější návrat matek do práce a zároveň umožnit otcům se více podílet na péči o děti byla v roce 2015 zavedena další reforma, která přinesla tzv. rodičovský příspěvek „plus“ a partnerský bonus. Rodičovský příspěvek plus umožňuje flexibilní čerpání – lze ho prodloužit až na 24 měsíců. Pokud přitom rodiče nepracují, pak měsíčně získávají polovinu příspěvku a celková suma benefitu se tedy nemění. Pokud ovšem nastoupí do práce na částečný úvazek, výše měsíčního příspěvku může zůstat stejná, a tak celková suma, kterou rodina dostane, je znatelně vyšší. Mimo to, pokud oba rodiče současně alespoň čtyři měsíce pracují v rozsahu 25–30 hodin týdně, získávají tzv. partnerský bonus v podobě 4 měsíců příspěvku navíc.¹³⁶

Díky reformám došlo k výraznému nárůstu čerpání rodičovské dovolené ze strany otců a ke zvýšení počtu pracujících matek dětí mladších 8 let. Většina těchto žen přitom pracuje na částečný úvazek (průměrně na 25–26 hodin týdně). Kromě uvedených motivů (dřívější návrat žen do práce, vyšší podíl mužů na péči o děti, snižování genderové nerovnosti) je zde další pozitivní dopad v podobě lepší finanční stability rodin, protože rodiny, které mají dva příjmy, jsou méně ohrožené chudobou.

133 Barvíková, J., Jana Palonciová, 2017. Tagesmutter/Tagesvater v Německu.

134 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/initial-education-teachers-working-early-childhood-and-school-education-30_en.

135 MPSV, 2017. Závěrečná zpráva projektu Sladění práce a rodiny inspirované příklady dobré praxe v Evropě – příloha č. 1: Srovnávací analýza – péče o děti, s. 14.

136 Federální ministerstvo sociálních věcí, seniorů, žen a mládeže Německa, 2018. How parental leave reforms have led to more „active“ fathers and more working mothers – and how they pay off. Peer Country commenting paper – Germany.

4.8 Slovinsko

Tabulka č. 17 Slovinsko – základní informace

Věk, od kdy je garantována služba	11 měsíců
Kdo zajišťuje garanci	obce
Poskytovatelé služeb	obecní a soukromé mateřské školy, v malém množství domácí péče
Typ systému služeb	jednotný
Výše poplatku za obecní službu	0–77 % nákladů
Počet dětí na 1 pečující osobu	6–7 dětí mladších 3 let, 11–12 dětí starších 3 let

4.8.1 Základní charakteristiky systému

Ve Slovinsku je garantováno místo v předškolním zařízení pro děti již od 11 měsíců. Ve většině případů (v roce 2018/2019 94 %) ¹³⁷ navštěvují děti obecní zařízení, ale jsou tu i mateřské školy soukromé. V minimální míře jsou zde využívány služby nerodinné individuální péče v domácím prostředí. Síť mateřských škol ve Slovinsku je budována už od konce druhé světové války a péče o nejmenší tu tedy má dlouhou tradici. Slovinsko tak patří mezi země s vysokou účastí žen na trhu práce a vysokým podílem dětí předškolního věku ve vzdělávacích zařízeních.

V praxi je nárok na místo uplatňován tak, že pokud rodiče chtějí dítě umístit do zařízení, ale není zde dostatečná kapacita, tak je obec povinna otevřít novou třídu, pokud se sejde na čekací listině tolik zájemců, že ji zaplní. ¹³⁸ Nicméně je třeba dodat, že Slovinsko pro fungující nabídku předškolního vzdělávání zavedlo informační systém, kde mateřské školy každý měsíc aktualizují informace o volných místech. Tyto informace jsou veřejně přístupné online a každý rodič se může podívat na dostupnost míst v kterékoli veřejné i soukromé mateřské škole ve Slovinsku i na to, kdy by jejich dítě v daném zařízení mohlo být přijato. ¹³⁹ Mimo to obce mají povinnost sledovat demografický vývoj a vytvářet pětileté plány rozvoje služeb vzdělávání a péče v raném věku tak, aby dokázaly efektivně reagovat na poptávku rodičů. Celkově se ve Slovinsku daří navyšovat podíl dětí v předškolním věku, které předškolní zařízení navštěvují – v roce 2018/2019 to bylo 81,7 % všech dětí ve věku 1 až 5 let. U nejmladší věkové skupiny (1 a 2 roky) došlo za 10 let také k významnému nárůstu z cca 50 % účasti v roce 2008/2009 až na současných 65,5 % v roce 2018/2019. ¹⁴⁰

Péče o děti v mateřských školách bývá rozdělena do dvou věkových skupin, a to od 11 měsíců do 3 let a od 3 do 6 let. Jednotlivé třídy pak mohou být věkově homogenní nebo smíšené. Rodiče si mohou vybrat, do

137 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-77_en.

138 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-programmes-all-pre-primary-education-5_en.

139 <https://paka3.mss.edus.si/registriweb/Default.aspx>.

140 <https://www.stat.si/StatWeb/en/News/Index/8144>.

jakého zařízení bude jejich dítě chodit, není tu povinná spádovost, i když místo bydliště může být jedním z kritérií při určení pořadí pro přijetí dětí. Mateřské školy přijímají děti v průběhu celého roku a minimálně jednou v roce uveřejňují výzvu pro přihlašování nových zájemců.

4.8.2 Zajištění kvality

Učitelé v mateřských školách musí mít vysokoškolské vzdělání z pedagogické fakulty a jejich asistenti vyšší střední vzdělání v předškolní pedagogice. V první věkové skupině (0–3 roky) je maximální počet dětí na jednu pečující osobu 6 nebo 7 a v druhé věkové skupině (3–6 let) 11 nebo 12.¹⁴¹

4.8.3 Finanční podpora

Služby péče a vzdělávání v raném věku ve Slovinsku jsou poskytovány s finančním příspěvím rodičů, jehož výše se odvíjí od jejich příjmu a počtu dětí, které do zařízení chodí. Výše úhrady činí 0 až 77 % nákladů školního programu, podle průměrného příjmu je stanoveno 9 skupin s postupným nárůstem platby – rodiny s měsíčním příjmem do 188,02 EUR neplatí nic, rodiny s příjmem větším než 1 034,15 EUR za měsíc hradí 77 % nákladů. Pokud z jedné rodiny do mateřské školy dochází více dětí, pak druhé platí 30 % stanovené úhrady a třetí a každé další už má docházku zdarma. V roce 2015/2016 byla nejvyšší možná úhrada stanovena na 530 EUR na měsíc.¹⁴²

Rodičovská dovolená s plnou kompenzací platu¹⁴³ trvá ve Slovinsku 11 měsíců. Tento systém byl zaveden již v roce 1986. Rodičovskou dovolenou může čerpat matka nebo otec, nastavení lze v průběhu dovolené měnit. Mezi lety 2003 a 2005 byla zavedena otcovská dovolená v rozsahu 15 plně placených dní a 75 dní bez příspěvku, ovšem se zajištěním sociálního pojištění. Po zavedení této dávky mírně vzrostl počet otců nastupujících i na rodičovskou dovolenou (v letech 2012–2016 to bylo 6–7 % otců). V roce 2014 byla přijata reforma, podle níž se postupně navyšovaly dny placené otcovské dovolené až na 30 dní od roku 2018. Výše dávky je 100 % předchozího příjmu, ale nesmí přesáhnout 2,5násobek průměrné mzdy ve Slovinsku. Otcovskou dovolenou lze čerpat flexibilně, prvních 15 dní je nutno vyčerpat do 1 roku věku dítěte a zbytek do ukončení prvního stupně základní školy.¹⁴⁴

141 Rozptyl je způsoben tím, že jsou daná podrobná pravidla pro počet pečujících osob dle typu tříd – jiný poměr dětí k dospělým je ve věkově smíšených a ve věkově homogenních třídách. Podrobně viz zde: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-programmes-all-pre-primary-education-5_en.

142 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-77_en.

143 Vypočítává se jako průměrný měsíční příjem za předchozích 12 měsíců a nesmí přesáhnout 2,5 násobek průměrné mzdy ve Slovinsku.

144 Fabro, A. Del, a kol. 2018. How far are we considering parental and paternity leave? Peer country commenting paper – Slovenia, s. 5.

5 Možnosti implementace garance místa v předškolních zařízeních pro děti od 1 roku věku v České republice

5.1 Situace v České republice a v zemích se zavedenou garancí – srovnání

Z předchozího popisu systému předškolního vzdělávání a péče ve státech se zavedenou garancí míst pro děti od jednoho roku věku můžeme specifikovat několik charakteristik, jež mají tyto systémy společné. Jsou to:

- garanci zajišťují obce,
- garance navazuje na konec mateřské/otcovské/rodičovské dovolené,
- služby péče a vzdělávání v raném věku spadají pod jeden resort a fungují v rámci tzv. jednotného systému péče o děti,¹⁴⁵
- poplatky za veřejně zřizované služby jsou v základu výrazně vyšší než v ČR, nicméně ve většině případů jsou redukovány dle příjmu rodin.

V České republice je legislativně ukotveno tzv. přednostní přijímání dětí k předškolnímu vzdělávání, a to nejdříve od 3 let věku.¹⁴⁶ Zákon nijak nestanovuje, jak je garance míst pro tříleté děti naplňována a ředitel MŠ je vždy omezen kapacitou svého zařízení. V praxi tedy dochází k tomu, že i tříleté děti končí na seznamu náhradníků ve své spádové MŠ, ale jejich rodiče se nemají kam obrátit, aby jejich právo na umístění v zařízení bylo naplněno. Situaci musí vyřešit sami, buď hledáním jiné veřejné, případně soukromé MŠ v dojezdové vzdálenosti nebo využívají služeb dalších zařízení (DS, mikrojesle, živnosti). Oproti tomu ve státech, kde je garance od jednoho roku věku zavedena, jsou garantem umístění obce, a o tom, zda dítě od určitého věku bude využívat služeb některého zařízení, s rodiči aktivně komunikují nebo přinejmenším jsou k dispozici a rodiče mohou přijít na příslušný úřad svou situaci řešit.

Rodičovský příspěvek lze v Česku flexibilně čerpat již od roku 2008. V analýze jsme popsali, že tato možnost vedla ke zkrácení délky čerpání rodičovských dovolených. Od 1. ledna 2020 došlo spolu se zvýšením celkové částky rodičovského příspěvku k dalším změnám, které motivují k dřívějšímu návratu na trh práce pro pečujícího rodiče – děti do dvou let věku lze umístit až na 92 hodin měsíčně (tj. 23 hodin týdně) do dětské skupiny nebo jiných zařízení péče o děti při současném čerpání příspěvku, u dětí starších dvou let se pobyt v zařízení péče o děti nesleduje vůbec. Nicméně vzhledem k popsanému převisu poptávky nad nabídkou služeb péče o děti mladší tří let může řada rodin narazit na to, že nenajdou pro své dítě vhodné zařízení, které by je mohlo přijmout. Jak bylo uvedeno výše, ani s tříletým dítětem se v současnosti není kam obrátit, pokud pro něj v MŠ není volná kapacita.

Česká republika se řadí mezi země se systémem tzv. rozdělené péče o děti předškolního věku, pro který je příznačné, že služby pro děti mladší 3 let spadají pod jiný resort než služby pro děti starší a jsou zaměřeny spíše na péči. Služby pro děti od tří let výše se pak soustředí na vzdělávání (viz kapitola 4). S výjimkou Německa je ve všech státech s garancí umístění od jednoho roku věku zaveden opačný systém, tedy že

145 Pouze v Německu funguje navíc paralelně i tzv. rozdělený systém.

146 Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

služby pro všechny děti předškolního věku spadají pod jedno ministerstvo a zaměřují se na péči i vzdělávání. V Německu fungují paralelně oba systémy. V ČR jsou pro děti raného věku určeny služby v gesci MPSV, tedy dětské skupiny a mikrojesle, pro děti staršího předškolního věku pak zařízení spadající pod MŠMT, tedy mateřské školy.¹⁴⁷

Pokud srovnáme poplatky za veřejné MŠ u nás a v zahraničí, uvidíme zde značný rozdíl. Platby v ČR v tomto srovnání vychází jako velice nízké. I to je nejspíš důvod, proč se jejich výše neodvívá od příjmu rodiny, jsou zkrátka dostupné všem. Na druhou stranu úhrady za služby dětských skupin jsou oproti MŠ znatelně vyšší, nicméně žádné úlevy zpravidla pro nízkopříjmové skupiny zde nenajdeme.

5.2 Inspirativní modely ze zahraničí

Vzhledem k tomu, že u nás v současnosti platí pouze přednostní přijímání dětí od 3 let věku do MŠ, můžeme konstatovat, že v zavádění garance umístění pro děti od jednoho roku věku do předškolních zařízení stojíme na začátku poměrně dlouhé cesty. Podíváme-li se k našim sousedům do Německa, tak u nich byla garance od tří let, tedy náš současný stav (od roku 2018), zavedena v roce 1996. K právnímu nároku na umístění pro všechny děti od jednoho roku věku se tam pak dopravovali v roce 2013, tedy za dalších 17 let. Tato cesta vedla přes masivní investice do služeb péče o děti předškolního věku, navyšování jejich kapacit a postupné rozšiřování nároku rodin na umístění dětí v souvislosti s jejich potřebami (především ve vazbě na trh práce – viz kapitola 5).

Zajímavá inspirace pro nás může být také ve Slovinsku, a to zejména díky rozvinutému informačnímu systému a aktivnímu podílu obcí, které sledují demografické jevy, shromažďují informace o kapacitách v předškolních zařízeních, která pod ně spadají, a na základě toho vytváří pětileté plány pro oblast péče o děti v raném věku. Díky tomu je systém garance funkční i přesto, že zde mateřské školy nejsou ve velkém doplňovány službami rodinného charakteru po vzoru Kindertagespflege v Německu a že se dle potřeb rodin rovnou otevírají celé nové třídy, když je dostatečný počet zájemců pro jejich zaplnění.

5.3 Současný potenciál v ČR pro úspěšné zavedení garance

Ačkoli jsme výše uvedli, že nás čeká k zavedení garance od jednoho roku věku v ČR dlouhá cesta, nemůžeme tvrdit, že bychom byli zcela na začátku. Předně je pro nás podstatné, že zde již existují, jsou veřejnosti dobře známé a rodinami využívané služby péče o děti mladší tří let. Máme na mysli zejména dětské skupiny a mikrojesle, které by pravděpodobně při zavádění garance v ČR hrály ústřední roli. V novele zákona č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, se navíc s těmito službami pod novým názvem „jesle“ počítá právě primárně pro děti mladší tří let s tím, že po dosažení věku tří let děti plynule přejdou do mateřských škol. Nové legislativní ukotvení je důležité také proto, že zavádí financování těchto služeb ze státního rozpočtu a činí tak z dětských skupin a mikrojeslí pevnou součást systému péče o děti předškolního věku.

147 Péčové živnosti zde záměrně vynecháváme, jelikož pro případnou garanci místa uvažujeme pouze služby veřejně kontrolované i z hlediska kvality.

Pokud budeme předpokládat, že zavedení garance umístění v předškolním zařízení od jednoho roku věku bude provázet navýšování kapacit dětských skupin a mikrojeslí, je zde jistý potenciál ve velkém množství osob, které již prošly rekvalifikací na základě zkoušky z profesní kvalifikace Chůva pro děti do zahájení povinné školní docházky (69-017-M) a jsou tedy potenciálními pečujícími osobami. V posledních letech rostl zájem o tuto profesní kvalifikaci (dále jen „PK“), což se odrazilo také na vysokém počtu autorizovaných osob, které ji mohou udělovat – viz následující tabulka s přehledem nových autorizovaných osob dle let a absolventů této PK. Osoby s touto kvalifikací navíc mohou pracovat na pozici chůvy i v lesních mateřských školách a při realizaci projektu podpořeného v OP Výzkum, vývoj, vzdělávání (tzv. šablona), také v běžných MŠ. V případě, že by se garance umístění dětí mladších tří let postupem času začala vztahovat i na MŠ a byla tato odborná způsobilost uznávána, jsou tu autorizované osoby, které mohou doškoloval další personál pro péči o nejmenší děti.

Tabulka č. 18 Statistika PK Chůva pro děti do zahájení povinné školní docházky

Rok	Nové autorizace	Počet absolventů
2013	14	118
2014	14	227
2015	10	454
2016	20	1 161
2017	13	2 023
2018	6	2 112
2019	12	1 646
2020	8	600 (k 3. září 2020)

Zdroj: MPSV, 2019. Návrh ke sjednocení podmínek služeb péče o děti do zahájení povinné školní docházky.

Svým způsobem je pro postupné změny systému směrem k zavedení garantovaného umístění pro děti již od jednoho roku věku v předškolních zařízeních výhodné i stávající nastavení společnosti, kdy by tuto možnost zatím využila spíše menšina rodin. Není zde tedy vysoký tlak společnosti na to, aby se rychle navýšovaly kapacity zařízení či se případně měnil chod mateřských škol. Je zde prostor pro uvážené plánování a nastavení opravdu funkční dlouhodobé strategie (vzpomeňme ještě jednou na příklad Německa, kde cesta k zavedení garance od jednoho roku věku trvala 17 let). Tato strategie povede ke stavu, kdy rodič, který bude mít zájem vrátit se na trh práce dříve než ve třech letech dítěte, bude mít jistotu, že najde pro své dítě místně i finančně dostupnou kvalitní službu – a připomeňme, že takoví rodiče tu skutečně jsou, jak ukázal průzkum v rámci evaluace projektu „Mikrojesle“ (viz kapitola 2.3.3).

5.4 Limity pro úspěšné zavedení garance v ČR

Mluvíme-li o potenciálu, který tu pro garanci od jednoho roku a dvou let věku výše již je, nesmíme opomenout také limity, které jejímu úspěšnému zavedení brání.

Jedním z problémů může být fakt, že zde funguje systém rozdělené péče, kde služby pro děti mladší tří let spadají pod jiné ministerstvo než služby pro děti starší. Platí tedy pro ně různá pravidla, kvalitativní požadavky apod. (viz kapitola 2). Důležitým rozdílem je pak také výše úhrad, která je v DS většinou mnohem vyšší než v MŠ.¹⁴⁸ U dětí, které jsou v „hraničním“ věku a mohou teoreticky docházet do DS i MŠ, pak může docházet k tomu, že se někdo z kapacitních důvodů již „nevejde“ do MŠ a jeho právní nárok na místo pak bude sice naplněn, ale ve znatelně dražší DS.¹⁴⁹

Již v první části této kapitoly jsme uvedli, že uzákoněné přednostní přijímání dětí ve věku tří let do MŠ neznamena opravdu nárok na přijetí ve spádové MŠ, protože je tu vždy určená kapacita, kterou lze s výjimkou navýšit do určitého maxima a více ne. Pokud je v daném ročníku více dětí, pak ani tříleté dítě nemusí být přijato a rodiče nastalou situaci řeší sami – oproti zahraničí tu není jasně dáno, kam by se měli rodiče obracet, pokud chtějí umístění tříletého dítěte nárokovat. Chceme-li tedy uvažovat o garanci umístění v předškolním zařízení pro děti již od jednoho roku věku v budoucnu, měli bychom začít nejprve u reálného naplňování současného nároku na přijetí tříletých dětí.

Pokud bychom se chtěli inspirovat slovinským příkladem, kde se garance umístění naplňuje tak, že se otevře nová třída, když se sejde dostatek zájemců, aby ji zaplnili, může být překážkou také náročnost na zřízení nové MŠ nebo i rozšíření stávajícího školského zařízení. Vzhledem k náročnosti hygienických a stavebně-technických podmínek by tu pravděpodobně otevření nové třídy trvalo příliš dlouho na to, aby mohlo flexibilně reagovat na potřeby rodin. Jako řešení se tak nabízí spíše služba dětských skupin či mikrojeslí, u kterých je zřízení z tohoto hlediska jednodušší.

Mezi limity v zavádění garance patří na druhou stranu také aspekt, který jsme popsali jako pozitivum – totiž veřejné mínění a (ne)vůle rodičů malých dětí vracet se do zaměstnání dříve než ve třech letech dítěte. Když se na tento postoj veřejnosti, tedy že pouze menšina společnosti zatím využívá nebo by využila služeb péče o děti mladší tří let, podíváme z jiného úhlu pohledu, pak je tu logicky i nízká politická vůle změny tímto směrem zavádět. Nicméně je nutné zdůraznit, že tu nejde o povinnost umisťovat dítě od jednoho roku věku do zařízení kolektivní péče, mluvíme zde o MOŽNOSTI, která je ovšem nárokovatelná. Jednoduše jde o možnost volby. V České republice máme možnost zvolit si vyšší rodičovského příspěvku a tím i délku rodičovské dovolené. Aby však tato volba mohla být opravdu svobodná, je potřeba zajistit rodičům, kteří neplánují být doma tři roky a déle, pomoc s péčí o děti již v raném věku. Mít jistotu, že najdou umístění pro své dítě v kvalitní a dostupné službě je zásadní zejména pro rodiny, které jsou ohroženy chudobou, protože přístup na trh práce je pro ně jediným východiskem.

148 I při novém financování „jeslí“ dle návrhu zákona, který má nahradit zákon o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině, je zde maximální výše úhrady stanovena na třetinu minimální mzdy, což je ve srovnání s úhradami za MŠ stále vysoká částka.

149 Navíc pravidla pro určení pořadí pro přijetí určuje každá MŠ zvlášť a mnohdy například upřednostňují sourozence dětí, které do nich již docházejí. Pokud se v současné době hlásí dvě dvouleté děti, z nichž tedy ani jedno nemá právní nárok na přijetí, jedno z nich dosáhne tří let např. v podzim daného roku a druhé až na jaře roku následujícího, může být v pořadí výše to mladší, pokud do MŠ chodí již jeho sourozenec.

5.5 Možnosti zavedení garance – diskuse

V předchozím textu jsme ukázali, že je zde stále řada překážek a nejasností, které by se k zavedení tzv. garance místa v předškolních zařízeních pro děti od jednoho roku věku výše musely vyřešit či překonat.

Předně je třeba určit, jakým způsobem bude celý systém garance fungovat. Je třeba vyjasnit následující otázky:

1. Budeme garanci zavádět v režimu stávající rozdělené péče, tj. pod dvěma resorty, kdy zvlášť budou vyčleněny služby pro děti mladší tří let (DS, mikrojesle, potažmo jesle) a zvlášť pro děti od tří let věku výše (MŠ)? Nebo vytvoříme souběh systému jednotné a rozdělené péče po vzoru Německa, a tedy rozšíříme věkový rozptyl MŠ i pro děti od jednoho roku věku a zároveň bude možnost volby zařízení péče spadající pod MPSV?
2. Kdo bude právní nárok na umístění garantovat a kam se rodiny budou obracet? V zahraničí jsou garantem obce – bude to v ČR obdobně? A budou garantem obce s rozšířenou působností, obce zřizující MŠ nebo obce na všech úrovních dle trvalého bydliště? Jak bude probíhat předávání informací mezi rodinami a garantem umístění – budou rodiče včas avizovat, že mají o nějakou službu zájem, nebo je garant v určitém věku dítěte upozorní, do kdy se mají kam přihlásit?
3. Od kdy garance reálně platí – od měsíce, kdy má dítě narozeniny, nebo od začátku školního roku, který po nich následuje? Jak se v případě rozděleného systému pod dvěma resorty toto sjednotí?
4. Jak bude právní nárok naplňován, pokud je ve spádové MŠ plná kapacita a není ani žádné volné místo v jiném zařízení v obci? Budou obce nebo stát povinni přispívat na péči v soukromém zařízení, nebo bude pro určitý počet zájemců muset obec zřídit novou službu typu DS či mikrojeslí, nebo bude zřízen příspěvek na dojíždění, případně domácí péči, jako je tomu v zahraničí? Opět – pro kterou úroveň samosprávy budou tyto případné povinnosti platit?
5. Bude zavedení garance od jednoho roku věku znamenat reformy i v oblasti mateřské, otcovské a rodičovské dovolené?

Seznam otázek, na které je třeba odpovědět, je samozřejmě ještě delší a nová témata se při případném plánování implementace změn budou jistě vynořovat. Těchto pět okruhů je však základem, který je třeba specifikovat a na kterém se pak dá stavět další konkrétní podoba garance včetně plánu jejího zavedení. Vycházíme přitom z popsaných společných rysů systémů ve státech, kde garance již funguje.

V době, kdy se řešilo přednostní přijímání dětí od dvou let věku do MŠ, jsme viděli, že se ozývaly hlasy jak z řad pedagogů, ale i obcí a široké veřejnosti. Považujeme za vhodné úvahy o zavádění garance umístění pro ještě mladší děti zahájit tím, že se rozvinou rozhovory o představách všech zainteresovaných stran, jmenujme zejména obce, zástupce MŠ, DS, mikrojeslí, odborníky z řad pedagogů a jiných oborů péče o děti, rodiny a dotčená ministerstva.

Ze zahraniční praxe je zřejmé, že garantem právního nároku na umístění v zařízení péče o děti jsou obce. Pokud by tomu tak mělo být i u nás, je potřeba na začátku zjistit, jaké jsou možnosti především malých obcí zřizovat nové služby typu mikrojeslí a dětských skupin, byť jde vzhledem k počtu dětí a mírnějším hygienickým požadavkům o relativně jednodušší záležitost než v případě vybudování nové mateřské školy. Dokáží obce flexibilně reagovat na potřeby rodin a co by případně pro tuto flexibilitu potřebovaly, jaké informační toky zde fungují a jaké by případně bylo potřeba nastavit?

Dalším důležitým tématem, které bude nutné podrobněji zanalyzovat i z hlediska postojů rodin, je finanční stránka garance, aby služby byly opravdu dostupné všem. Jak jsme již popsali, je zde velký rozdíl v úhradách

za různé typy služeb a i při uzákonění maximální výše poplatku za službu DS a mikrojeslí mohou být tato zařízení pro nízkopříjmové skupiny obyvatel nedostupným řešením. Ve všech státech s uzákoněnou garancí jsme přitom zjistili, že mají nastavené poplatky dle příjmu rodin nebo alespoň poskytují nějakou úlevu těm nejchudším.¹⁵⁰ Systém je zkrátka potřeba nastavit tak, aby se umístění dítěte do zařízení a návrat na trh práce rodině vyplatily. Zároveň je nutné, aby byl způsob naplnění právního nároku na umístění vnímán jako spravedlivý. Musíme se tedy do budoucna vypořádat právě se situacemi, kdy naplněná kapacita MŠ může v současnosti pro někoho znamenat nutnost využít služeb dražšího zařízení.

150 V ČR sice poplatek za MŠ neplatí rodiny v hmotné nouzi a pěstouni, nicméně tato úleva právě pro DS a mikrojesle neplatí (zřizovatel zde může dobrovolně o úlevách rozhodnout, nejsou zákonem stanoveny).

6 Závěr

Jak samotný název napovídá, cílem tohoto materiálu bylo zanalyzovat zájem a možnosti zavedení nároku na umístění dítěte v zařízení kolektivní péče o děti od jednoho roku a od dvou let výše. Zmapovali jsme současnou situaci v České republice – jaké služby jsou zde nabízeny, jaké jsou postoje rodin ke garanci a využívání služeb péče o děti, popsali jsme názory odborníků i mýty, které se v naší společnosti ohledně péče o nejmenší vyskytují. Tato zjištění jsme doplnili o výsledky výzkumů a studií, které se věnují dopadům účasti dětí na vzdělávání a péči v raném věku. Situaci v České republice jsme následně zasadili do evropského kontextu služeb pro děti předškolního věku a srovnali se systémy vzdělávání a péče v raném věku ve státech, kde je garance od jednoho roku věku již zavedena. Na základě těchto srovnání jsme pak vyvodili závěry pro možnosti zavedení garance v ČR.

Pro současný systém služeb péče o děti předškolního věku v ČR je příznačné, že se nepohybujeme v rámci jednoho resortu, ale že zařízení spadají hned pod tři různá ministerstva. Tento fakt je zásadní zejména z hlediska toho, kdo by případný nárok na umístění reálně garantoval a v kterém typu zařízení a za jakých podmínek by garance platila. Důležité zjištění je také to, že zájem o služby pro děti od jednoho roku není zatím příliš vysoký, ale postupně roste, a u dětí od dvou let věku výše dochází k vyšším nárůstům poptávky, která současnou kapacitou zařízení není uspokojivě naplňována. Lze se domnívat, že poptávka nadále poroste, a to i u dětí jednoletých. Otázka zavádění garance se tak jeví jako opodstatněná a ukazuje se, že situaci rodin s dětmi mladšími tří let je nutné řešit nejen z důvodu mezinárodních závazků („barcelonské cíle“), ale zejména z důvodu reálné rostoucí potřeby sladit rodinný a pracovní život, již dříve než ve třech letech věku dítěte.

Analýza současné situace v ČR a její porovnání se státy se zavedenou garancí nám ukázala, že v mnoha ohledech stojíme na začátku dlouhé cesty. Je potřeba vyřešit určité nejasnosti ohledně podoby případné garance, odpovědět na spoustu otázek. Na druhou stranu je zde řada silných stránek systému a příležitostí, ze kterých se dá čerpat (např. zavedená fungující síť dětských skupin a mikrojeslí). Mimo to jsme našli inspirativní příklady ze zahraničí a je tedy možné přenést sem alespoň některé ověřené nástroje a na nich dále stavět.

7 Použité zdroje

- Barvíková, J., Jana Paloncyová. 2018. Tagesmutter/Tagesvater v Německu. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- Barvíková J. a kol. 2018. Průzkum veřejného mínění na vybudování tzv. mikrojeslí a umístování dětí mladších 3 let do takového zařízení služeb péče o děti: Souhrnná zpráva. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- ČŠI, 2019. Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy v roce 2018/2019. Dostupné online: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el_publicace/V%c3%bdro%c4%8dn%c3%ad%20zpr%c3%a1v/VZ-CSI-2018-2019.pdf
- Evropská komise, 2018. ZPRÁVA KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ o rozvoji zařízení péče o děti pro malé děti s cílem posílit zapojení žen na trhu práce, rovnováhu mezi pracovním a soukromým životem rodičů a udržitelný růst podporující začlenění v Evropě („barcelonské cíle“). Brusel. Dostupné online: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/CS/COM-2018-273-F1-CS-MAIN-PART-1.PDF>
- Evropská komise, 2013. Tisková zpráva. Péče o děti: Komise vyzývá členské státy, aby zvýšily své úsilí. Brusel. Dostupné online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/cs/IP_13_495
- Eurydice, 2019. Key data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2019 edition. Dostupné online: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5816a817-b72a-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-102611557>
- Fabro, A. Del, a kol. 2018. How far are we considering parental and paternity leave? Peer country commenting paper – Slovenia.
- Federální ministerstvo sociálních věcí, seniorů, žen a mládeže Německa, 2018. How parental leave reforms have led to more „active“ fathers and more working mothers – and how they pay off. Peer Country commenting paper – Germany.
- Geens, N., Michel Vandebroek. 2013. Early childhood education and care as a space for social support in urban contexts of diversity. European Early Childhood Education Research Journal.
- Hoperniaková M. a kol. 2020. MIKROJESLE. Závěrečná evaluační zpráva z pilotního ověření nové služby péče o nejmenší děti. Praha: MPSV.
- Hoskovcová, S. 2017. Dvouleté dítě do školky – ano či ne? Dostupné online: <http://www.ceskaskola.cz/2017/10/simona-hoskovcova-dvoulete-dite-do.html>
- Jahodová, D. 2015. Interconnections between the Gender Pay Gap and the Gender Pension Gap from an International Perspective. Praha: Open Society, o. p. s.
- Kalíšková, K., Daniel München, 2012. Češky: nevyužitý potenciál země. Praha: Národohospodářský ústav AVČR, v. v. i.
- Kela. Benefits for families with children. Dostupné online: https://www.kela.fi/documents/10180/3571044/Koti+ja+perhe_esite_en_Kela.pdf

- Lancker, W.V. Ghysels. 2016. Explaining patterns of inequality in childcare service use across 31 developed economies: A welfare state perspective. *International Journal of Comparative Sociology*, 57(5), 310-337. <https://doi.org/10.1177/0020715216674252>
- Melhuish, E. a kol. 2015. A Review of Research on the Effects of Early Childhood Education and Care on Child Development. CARE Project Report. Dostupné online: https://www.researchgate.net/publication/291970194_A_review_of_research_on_the_effects_of_early_childhood_education_and_care_ECEC_upon_child_development_CARE_project
- Meysen, T. a kol. Rechtsanspruch U3 Voraussetzungen und Umfang des Rechtsanspruchs auf Förderung in Tageseinrichtungen und in Kinder-tagespflege für Kinder unter drei Jahren.
- Ministerstvo sociálních věcí a zdraví ve Finsku. 2013. Childcare and family policy in Finland.
- MPSV, 2019. Analýza dostupnosti zařízení péče o děti předškolního věku se zaměřením na mateřské školy a dětské skupiny. Praha: MPSV.
- MPSV, 2019. Návrh ke sjednocení podmínek služeb péče o děti do zahájení povinné školní docházky. Praha: MPSV.
- Kuchařová V. a kol. 2017. Zpráva o rodině. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné online: https://www.mpsv.cz/documents/20142/578124/Zprava_o_rodine.pdf/7e790f82-3a57-f621-09b5-80e52aa59c31
- MPSV, 2017. Závěrečná zpráva projektu Sladění práce a rodiny inspirované příklady dobré praxe v Evropě – příloha č. 1: Srovnávací analýza – péče o děti.
- MPSV, 2015. Sladění práce a rodiny inspirované příklady dobré praxe ze zahraničí (závěrečná zpráva).
- OECD. 2016. Reviews on National Policies for Education: Education in Latvia. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264250628-en/1/2/2/index.html?itemId=/content/publication/9789264250628-en&csp=99498763de5faf2e2dc9075b7ec61c73&itemIGO=oecd&itemContentType=book#chap-2>
- OECD, 2015. Early childhood education and care policy review Norway. Dostupné online: <http://www.oecd.org/norway/early-childhood-education-and-care-policy-review-norway.pdf>
- Palonciová, J. 2017. Profesionální kvalifikace Chůva pro děti do zahájení povinné školní docházky, Chůva pro dětské koutky. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- Palonciová, J. a kol., 2014. Nové formy denní péče o děti v České republice. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- Pertold-Gebicka, B. 2018. Dopady reformy rodičovských příspěvků v roce 2008 na pracovní zařazení matek. Praha: Národohospodářský ústav AVČR, v. v. i.
- Reynolds, A.J. a kol. 2011. School-based Early Childhood Education and Age-28 Well-Being: Effects by Timing, Dosage and Subgroups. Dostupné online: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3774305/#R13>.
- Štech, S. 2017. Dvouleté děti již v mateřských školách jsou. Budeme se tvářit, že nikoli?
- Vandenbroeck, M. a kol. 2018. Benefits of early childhood education and care and conditions for obtaining them. Dostupné online: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/14194adc-fc04-11e7-b8f5-01aa75ed71a1>

Vlčková, K. MPSV, 2018. Peer Review on „The financial impact of maternity and paternity leave“. Thematic Discussion Paper. Undervalued Parenthood – how to help mothers and fathers improve their life-work balance? Praha: MPSV.

Zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

Vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání.

Příloha č. 4 Nařízení vlády č. 278/2008 Sb., o obsahových náplních jednotlivých živností.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1158 ze dne 20. června 2019 o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem rodičů a pečujících osob a o zrušení směrnice Rady 2010/18/EU.

Lov om barnehager (Zákon o mateřských školách – Norsko). Překlad v angličtině dostupný zde: https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-06-17-64/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2

Zákon o předškolním vzdělávání (Estonsko). Dostupné v anglickém jazyce zde: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/512012015002/consolide/current>